

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

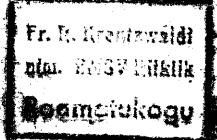
X

JOH. AAVIK: PRANTSUSE KIRJANDUS 19-dal
AASTASAJAL. — V. GRÜNTAL: EESTI RAHVA-
LUULE. — AINO KALLAS: ÜLESKUTSE. — C. R.
JAKOBSONI KIRJAD PROF. J. KÖHLERILE. — KIR-
JANDUSLIK ÜLEVAADE: JOH. AAVIK. — EESTI
KIRJANDUSELOO PEAJONED, NÄITETE VARAL
SELETANUD M. KAMPMANN. — JOH. AAVIK: AHO
ÜKSI TÖLKE ARVUSTUSE PUHUL. — V. GRÜN-
THAL: JÄRELMÄRKUSED. UUED RAAMATUD, 1912.
— EESTI KIRJANDUSE SELTSI PROTOKOLLID 1912,

49—56.

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÖGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÖNISSON

SEITSMES AASTAKÄIK 1912

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912.

Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed

nute liikmete ja aastamaksude ja kunkirja „Eesti Kirjanduse“ tellimiste vastuvõtmiseks:

- Alistes: kooliõpetaja P. Kiwirist.
 Amblas: köster K. Preisberg.
 Aseris: vabrikuaemetnik J. Einberg.
 Audrus: kooliõpetaja H. Kotkas.
 Friedrichstadtis: kooliõp. M. Okas.
 Gatshinas: õpetaja O. Palsa.
 Haapsalus: organist A. Tamberg.
 Helmes: kooliõpetaja A. Krimm.
 Helsingis: õp. A. Nigol.
 Jamburis: õp. J. Treumann.
 Kadrinas: wallakirjutaja A. Krimm, Undlas.
 Kambjas: õpetaja F. Ederberg.
 Karksis: vallakirjutaja J. Ilwes.
 Karulas: kooliõpetaja A. Anton.
 Keilas: õpetaja J. Kukk.
 Keenis: mõisapidaja J. Grünberg.
 Kiiewis: O. Jankowitz.
 Koerus: kooliõpetaja J. Sõster.
 Kolga-Jaanis: õpetaja W. Reiman.
 Kõpus: wallakirjutaja A. Lorits.
 Krimmis: kooliõp. Aug. Luukas.
 Kursis: kooliõpetaja M. Ulk.
 Laiusel: kooliõpetaja J. Riomar, õp. J. Kõpp.
 Miitavis: Dr. M. Ostrow, Литейная 14.
 Moskvast: J. Boesberg, Брюсов. пер. д. Ермакова, кв. 29.
 Mõisakülas: raudteeam. W. Sumberg.
 Mustvees: T. Wapper.
 Narvas: kooliõp. J. Speek, õp. J. Jalajas, kaupmees W. Otter, arvepidaja J. Schulbach.
 Nõos: õpetaja M. Lipp.
 Otepääs: vallakirjutaja G. Wulff.
 Paides: J. Gustel.
 Palamusel: pr. Helene Warik, Kuremaal.
 Palmsis: vallakirjutaja H. Mühlbach.
 Paistus: õpetaja J. Bergmann.
 Pärnus: Dr. S. Talwik, raamatu-kaupm. J. Karu ja A. Küng.
 Peeterburis: kooliõpetaja T. Riomar, Офицерская 54, raamatupidaja M. Jaakson, „Põhja Wastast. Kredit-Ühisuses“, В. Конюшен. 10, „Ühiselu“ raamatukaupluses A. Einer, Офицерская 5.
 Pihkwas: Dr. G. Reimann.
 Pillistveres: Dr. J. Loorberg, õp. B. Steinberg.
 Puhjas: õpetaja J. Walk.
 Põidel: õpetaja C. Sitska.
 Põltsamaal: köster H. Leppik.
 Põlvas: kooliõpetaja J. Kala.
 Rakveres: raamatukaupm. P. Erna, kooliõpetaja J. Seljamaa.
 Rannus: köster J. Kompus.
 Raplas: õpetaja J. Liiv.
 Räpinas: kooliõpetaja H. Heering Meeksis, kaupmees S. Keerd.
 Riias: vannutatud advokat J. Jaakson, Paulucci uul. 3, üliõpl. M. Raud, C. Locco, üliõpl. W. Kurg.
 Rõuges: kooliõpetaja A. Assor.
 Samaras: Joh. Liive.
 Simunas: köster E. Peterson.
 Suure-Jaanis: köster H. Kapp.
 Tallinnas: kooliõpetaja Ch. Brüller, raamatukaupm. A. Busch, „Päevalehe“ toimetaja G. E. Luiga, kassahoidja abi.
 Tapal: provisor A. Thomson.
 Tarvastes: köster D. Birkenthal ja vallakirjutaja P. Kuusik.
 Toris: kooliõpetaja A. Kalbus.
 Türi vabrikus: J. Strandberg.
 Valgas: kooliõp. H. Einer ja P. Einer.
 Vaivaras: kooliõpetaja K. Pastak.
 Väike-Maarjas: kirjanik Jakob Liiv.
 Vändras: õp. J. Nudi, E. Rungi.
 Viljandis: notarius G. Seen ja Fr. Roosmann.
 Võrus: notarius R. Gabrel ja kaupmees J. Mõttus.

„Eesti Kirjanduse Seltsi“ liikmemaks on 2 rubla, valla-kooliõpetajatele 1 rubla, eluaegne liikme maks 25 rubla.

Prantsuse kirjandus 19-dal aastasajal.

Meie haritud publikumis — nii palju kui see niisuguste asjade kohta ülepea huvitust tunneb, — näib selle kirjanduse kohta, mis selle käesoleva kirjutuse aineks võetud, mingi eelarvamine valitsevat, ja seda mitte üksi ta moralse, vaid koguni ta puhtalt kirjandusliku väärtuse poolest: teda peetakse üleüldse tühisemaks, kergemaks, vähem tähtsaks maailmakirjanduste seas; nii mõnelegi näib Saksa ja Inglise kirjandus tõsisem ja väärtuslikum olavat; leidub vahest neidki, kes koguni Vene kirjandust temast kõrgemale asetavad. Mis moralisse puutub, siis peab küll mõõndama, et Prantsuse kirjandus üleüldse vähem kui Germani rahvaste omad niisuguseid tooteid pakub, mida perekonna ja noorte neidude lektüürina võib soovitada. Kuid kirjanduse hindamisel ei tohiks sel asjaolul mitte väga suurt tähtsust olla.

Kust niisugune eelarvamine tuleb? Nähtavasti kõige pealt sest välisest olust, et meil Prantsuse kirjandust üleüldiselt ikkagi liig vähe ja pealiskaudselt tuntakse. Ta on meist liig kaugel, ja mis kaugel on, paistab ikka olevat vähem kui see, mis lähedal. Ligidal aga on meil Saksa ja viimisel ajal iseäranis Vene kirjandus. Ja nende keskmised kogud varjavad kaugemal seisvad hiiglased ära.

Kuid seks näib ka veel teine sügavam põhjus olevat: Prantsuse kirjandus ei või tõepoolest niisuguseid kirjanikka omaks nimetada, kes mõne ilmakeelse suurematu teose oleksid loonud ja seega nõnda ütelda inimsuse suureks klassikuks tõusnud, niisuguseks, nagu neid mõned muud rahvad vaevalt kümnekonna on tootnud. Prantslasil ei ole ühtegi *Jumalikku Komediat*, nagu itallasil tänu Dantele, ühtegi *Don Quijot'i*, nagu hispanlasil Cervantese läbi, ainustki *Hamlet'i*, nagu inglasil suure Shakespeare'i draa-

mana, ei midagi *Fausti* taolist, millest sakslased nii väga uhked, samuti kui ta autorist, keda nad, vahest õigusega, peavad kõige suuremaks ja täielikumaks inimeseks. Nende tähtsamad klassikud, nagu Corneille ja Racine, Molière ja La Fontaine, Voltaire ja Rousseau, Victor Hugo ja Balzac, ehk küll muidu suurteks tunnistatud, ei ole midagi sarnast aega saanud, mis maailmakirjanduses niisuguse auaseme ja surematu kuulsuse oleks omandanud kui ülemaal nimetatud neli. See on iseenesest huvitav ja mõtlema panev nähtus. Kust ta tuleb? Ma ei hakka siin mitte selle põhjuse kallal juurdlema; rajanen ainult seda tõeasjana konstateerima.

Kuid siiski näib mulle, et Prantsuse kirjandust ei pea mitte madalalt hindama. Otse ümberpöörduvalt: sellest hoolimata on ta suur ja vägev omas üleüldisuses. Ja ma julgen koguni järgmise väite lausuda: prantslasil on 19-dal aastasajal kõige rikkam ja kõige suurepärasem kirjandus olnud, mida inimlik kultura iales on näinud. See ei moodusta mitte ainult prantslasile kõige hiilgavamast kirjanduse ajajärku, mis kuulsast 17-ndast aastasajast kaugelt üle käib, vaid ta pakub endas koguni maailma litterarsel turul kõige peenemat ja toredamat produktsiooni sel aastasajal. Ühegi teise rahva oma ei ole selle aja jooksul nii ilusaid ja mitmevärvilisi õisi ajanud ega nii rikkalikku vilja kannud kui Prantsuse. Näib nii, nagu oleks Prantsuse kirjandus pärast *grand siècle*'i (suure, s. o. 17-nda aastasaja) hiigla jõupingutust pidanud hulga aega puhkama, et tulevaseks uusi jõudusid koguda, sest 18-nes aastasada on kirjanikkude algupärasuse ning suurte loovate geeniuste poolest palju nõrgem ja kehvem kui sama aastasada Saksa kirjanduses, mis Saksamaal klassilikuks ajajärguks sai ja mil seal sarnane üleilmne kirjanikugeenius ilmus kui Goethe. Prantsusemaal selle vastu olid 18-nda aastasaja kirjanikud peasjalikult ainult eelmise klassiliku, ajajärgu epigonid ja selle põhjusemõtete ning vormide sagedasti orjalikud jäljendajad. Voltaire'i pseudoklassilikud näidendid on sellele selgeks tõendusüks. Ainus, kes tõsist algupärasust üles näitas, oli Rousseau. Sellepärast ongi ta vastolus oma ajaga ja sellepärast ongi ta kõige huvitavam kirjanik kogu 18-nda aastasaja Prantsuse kirjanduses. Ja kui 19-nda aastasaja algul romantilik kool tõusis, mis vananenud ja oma vormidesse tardunud klassitsismuse vastu võitluse alustas, siis pöördi Germani rahvaste poole, et nende kirjandustest otsida uusi idusid, uusi vormisid ja uut inspüratsiooni. Nii on Prantsuse draama, mida selle kooli juht

Victor Hugo edustab, tunduvald mõjusid Shakespeare'ilt ja Schillerilt saanud.

Kuid pea vaihtusid rollid. Mis Saksa kirjandusse puutub, siis maha arvatud Heine, kes lüürrikuna maailma kõige suuremaks on saanud, ja Nietzsche, kelle salapärase ja iseäralik hiiglakogu vastu üleüldise keskpärasuse halli seina end peegeldab, siis ei ole seal 19-nda sastasaja esimesist aastakümnest peale midagi iseäranis silmapaisvat juhtunud ega suuri kirjanikka-geeniusi tõusnud, kes oleksid määravat mõju avaldand ülemaailmse kirjanduse voolude kohta. Prantsusemaal selle vastu on aastasaja algusest saadik kirjandus, oma evolutsionis vormist võrmi ja koolist teise siirdudes, ühtelugu peenemaks ja vägevamaks edenenud kuni aastasaja lõpuni. Kõik tähtsamad kirjanduslikud voolud on sealt välja läinud, et oma ringreisi ümber maa-kerat teha. Ja mis imeks pandav nähtus: ialgi ühtegi väsimust, ilmaski vähematki langemise ja tagurpidi-mineku märki. Vaevalt oli üks vool vananemas, kui ruttu uus noor võsu ajas ning niisama anderikaste kirjanikkude algupärasil tooteil maailma imestama pani. Ning imelik saatus ironia: pärast 1870, kui võidurikas Saksamaa Prantsuse miljardisid maale vooritas ja mil ta majanduslik elu edenes ning ta tööstus üllatavalt hoogu võttis, oli võidetud maa kirjandus oma õitsemises kõige kõrgemale arenenud ega lakanud sellelt seisukohalt oma võitja üle valitsemast. Sest teiselt poolt Rheini lainati 70-ndate ja 90-ndate aastate vahel Saksamaal kõik uued kirjanduslikud voolud ja koolid nagu naturalismus, sümbolismus, dekadentismus. Arno Holtz'i, Johannes Schlaf'i, Gerhard Hauptmanni, Max Kretzer'i j. t. metodiline ning äärmine naturalismus ei olnud muud midagi kui Prantsuse naturalismuse otsekohene järelahvimine ja selle põhjusemõtete veelgi iseteadlikum ja järjekindlam teostamine, sest, nagu kõigis asjus, nii ka ses, olid sakslased pedantlikumad ja täpiseamad. Samuti on nimetatud Saksa kirjanikkude järgmine arenemiseaste sümbolismusesse ja dekadentismusesse sellega seletatav, et vastav nähtus Prantsusemaal juba oli sündinud. See Prantsuse kirjanduse mõju ei avaldanud end mitte ükski Saksamaal, vaid ka mujal maailmas; ka meilegi on ta ulatanud.

Nüüd kerkib küsimus; millega seda ülekohut ja mõju seletada. Mis omadused on võitnud Prantsuse kirjandusele selle nii eesõigustatud ja kadestatava seisukoha?

Kõige pealt on ta mõjule suureks abiks olnud see, et teda nii laialt üle maailma loeti ja veelgi loetakse ja

koguni originalis, sest et Prantsuse keelt nii üleüldiselt osatakse, mis omakorda selle maa kui omal ajal esimese kulturalise keskkoha hiilguse järelmõjuna on seletatav. Kuid see üksi ei seleta veel kõike. See on ainult väline põhjus. Ka muud rahvad, kelle keelt üle kodumaa piiride pea sugugi ei tunta, on vahel maailmakirjanduse peale mõju avaldanud, nii näit. norralased ja venelased.

Olulised põhjused peavad sügavamal peituma. Enne kõike tuleb seda kirjanikkude anderikkusest ja algupärasusest otsida, mille poolest, nagu juba tähendatud, Prantsuse kirjandus nii õnnistatud oli. Sõnastamise kunst ja kirjaniku and näib olevat Gallia tõule enam kui ühelegi teisele omane. See on tal veres; selle poolest saab temaga vaevalt keegi teine rahvas võistelda. Peale selle on kirjutamise kunst seal suures aus; seda kultiveeritakse; mitmed tõsised vaimud, kes mujal end ainuüksi teadusele pühendaksid, anduvad seal kirjandusele; mõned teadlasedki avaldavad ilukirjaniku kalduvusi, nagu ühes teises kirjutuses tahame näidata. Peale selle panid Prantsuse kirjanduse hiilguse ja mõju kaugele ulatama ta suured kirjanduslikud koolid või voolud, mis üksteise järele kerkisid ja vahel kõrvuti asusid. Neid koolisid edustasid suured, sagedasti geniaalsed, alati originalised kirjanikud, n. n. meistrid, kelle ümber hulk ustavaid, vahel päris fanatilisi õpilasi kogus. Selle tõttu ei jäänud meistri edustatud siht üksikuks, ajutiseks nähtuseks, vaid muutus vägevaks, kaasakiskuvaks vooluks, mis sundis enda peale tähelepanekut pöörama. Et Prantsuse vaimule üleüldse on omane keerulisi nähtusi lihtsastada, neid ainult selgeis ja karakterlikuis peajoonis kujutada ning neile täpipealne, lihtne ja just selle läbi uskuma panev ning suggestivne formulatsioon anda, siis avaldas end see omadus ka kirjanduslistele koolidele kasuks: neil on pea kõigil mingisugune lakoniline lause või lööksõna tuttavaks saanud, mis mõnda nende peaomadust kujutab. Nii oli parnaslastel *l'art pour l'art* (kunst kunsti enese päralt), naturalismusel *document humain* (inimlik dokument), *roman expérimental* (katseline roman), sümbolistidel *de la musique avant toute chose* (enne kõike muusikat) jne., kõik sõnad, mis üle maailma on tuttavaks saanud. Pealegi mõjus siin oma jagu ka prantslaste elav temperament ja ägedus kaasa, millega nad kirjanduslikust võitlusest osa võtavad. Sest iga uus kool asetus, nagu see loomulik, vastandiks või reaktiooniks valitsevale voolule, mis juba shabloniliseks ja nõnda ütelda ametlikuks oli saanud ning kaotanud oma värskuse ja uuduse tõmbejõu.

Nii kujunes 1830. aastal romantikute meistri Victor Hugo epohitegeva tragöödia *Hernani* esiõhtu peaaegu päris käsitsikisklemiseks kõduneva klassitsismuse ja noore elujõulise romantismuse poolehoidjate vahel. See kõik oli muidugi omast kohast omane kirjandusliste nähtuste kohta huvi elavana pidama ja ka laiema publikumi tähelepanekut võitma. Igatahes kirjanduslikud nähtused olid tähtsad sündmused, millega maksis tegemist teha.

Nii on 19-nes aastasaja tervega ligi pooltosinat eri kirjanduslist kooli näinud Prantsusemaal tõusvat, õitsevat, närtsivat ja langevat. Annan neist siin lühikese karakteristikuga. — Esimesil aastakümnil ilmus seal romantismuse. Mul on raske teda ära määrata, peasjalikult sellepärast, et mul usk seesugustesse täpisealistesse kirjanduse-definitsioonidesse puudub. Kuski ei ole terminologia nii ebakindel ja ebamäärane kui kirjanduses, sest et ained seda ise on. Nii annab romantismusest igaüks ise definitsiooni selle järele, missuguseid selle omadusi ta kõige olulisemiks peab. Selleks defineerimise heljuvuseks annab see vool oma püüete ja näituste ebamäärasusega ka küllalt põhjust. Seepärast ei pea selle nimetuse all mingi absoluuti ainet või olemust mõtlema, mis igal maal sama tähendab. Ei, romantismuse kirjanduses on ajaloolik nähtus, ja ta on iga maa ja iga ajajärgu kohta isesugune, mida igaüks peab üksikult defineerima. Nii ei ole Prantsuse romantismuse mitte täiesti samane Saksa omaga, ehk küll esimene viimaselt oma nimetuse on saanud. Kirjanduslikud voolud tekivad, nagu öeldud, harilikult vastandina äraiganud valitsevale, n. ü. akademilisele koolile, ja üks eitab seda, mida teine jaatab ning vastupidi. Prantsuse romantismuse tõusis reaktsioonina Prantsuse klassitsismusele ja avaldas end tähtsal määral viimase väärtuste ja idealide ümberhindamises. Klassitsismuse pidas muistselt Greeka ja Rooma kultuuralt päritud kunstivormid eeskujudeks ega tunnustanud Shakespeare'i kunsti: — romantismuse ülistas Shakespeare'i ja jäljendas teda. Klassitsismuse oli näit. draama vormid ning salmisedadused ja keele liig kitsendavate raamide vahele surunud: — romantismuse omas ülemeelsuses purustas need raamid. Klassitsismuse oli oma tunnete avalduses kainem ja tagasihoidlikum olnud ja neidki teatud reeglite järele kohelnud: — romantismuse andis tundeile vaba voli ning laskis neid oma nooruse hulluses kõige pöörasemaid orgiaid pidada. Mis ime, et selle voolu edustajad mitte küllalt seks kohaseid aineid käesolevast ajast ei leidnud, vaid kaugemast minevikust, iseäranis keskajast

pidid otsima, mille hämarus ja luulelikkus kauguses fantasia kõrgema lennu sai ja kus kõik erakorraline, salapärane ja „romantilik“ näitas. Romantismus oli siis peajasjalikult sel ajal — ja nüüdki üleüldiselt — kõik mis mitte-igapäine, erakorraline, üliloomulik, salapärane: nii hästi vägevad ja patused kired kui suurtsugu melanholid; suuri vägitegusid januvad püüded ja pettunud unistused, eluküllused, priiskamised ja vaiksed resignatsioonid. Romantismus oli vanad lossid, Gooti katedralid, keskaja rüütliid, daamed ja paashid, äraröövimid, põueodad, salaliidud, maailma valu põdejad noored mehed, enesetapmised elupettumuste pärast, suure-sõnalised deklamatsioonid, kahvatanud ilusad näod, kuuvalged ööd... Ja kõik see ei ole mitte kaines, proosalikus valgustuses kujutatud, vaid läbi mingi udutava, idealiseeriva luuleloori nähtud. Need on kujud ja maailm, mis meile tähtsamate Prantsuse romantikute, Victor Hugo, Théophile Gautier'i, Lamartine'i, Alfred de Vigny, Chateaubriand'i, Sénancour'i, Musset'i töödest vastu astub.

Kuid romantilik kool sisaldas Prantsusemaal liig erilaadilisi isikuid ja vastuvaidlevaid kalduvusi, et ta kaua oleks võinud koos püsida ning kindlama programmi ja teoriaga voolu luua. Sellepärast häabus ta pea eri sihtideks, mil oli vähe ühtlust üksteisega. Luules hargus sellest üks isäralik oks, nimelt parnasslaste kool, kelle põhjendajaks endist romantismuse ägedat eesvõitlejat Th. Gautier'd, „eksimatut luuletajat“ tuleb pidada ja kelle suurmeistriks sai Leconte de Lisle (lõkont dö liil). See kool on romantismusele teatud mõttes koguni midagi vastakast ja vastandlikku: kuna viimane peajasjalikult ülemeelist vabadust, nooruse-hullust, individualiste tunnete vallalepääsu ja mõnede vormiseaduste jalge-alla-tallamist tähendas, asetasid selle vastu parnasslased oma idealiks just isikusetuse ja objektivsuse, karske ja rahuliku iluvaatluse ja selle kõrval veel puhtama, veel selgema ja „klassilikuma“ vormi taotlemise. Kunst oli olemas ainult kunsti pärast; sel ei või olla ühtegi kõrvalist eesmärki. Sealt ongi kuulus tunnilause ja teoria „l'art pour l'art“ (kunst kunsti pärast) oma alguse saanud.

Siiski ei saavutanud see kool nii suurt ja laialdast mõju kui to teine, mis ka romantismusest välja läks ja esialgu mingisuguse kõrval-vooluna sellega parallelselt edenes, kuid pea vägevak iseseisvaks jõeks paisuks, mis kõik teised teelt kõrvale tõrjus. See avaldas end proosas ja see oli realismus ning selle hilisem arenemine naturalismuseks, nimetused, mis mõlemad õiguse poolest seda-

sama peaksid tähendama, kuid mil siiski on eri mõistepeensused. Kuna realismuse all lihtsalt elu loomulikku, asjalikku, võimalikult tõenäitlikku kujutust mõeldakse, on naturalismus, mille edustajad sama taotlevad, veel mingi iseäraliku kõrval-maigu omandanud: see on nüüd, tänu Zola'le, peaaegu saanud tooruse, mustuse, roppuse kirjeldamise sünonümiks, sest suurema meeleheaga on naturalistid elu inetumaid ja vastumeelsemaid külgi paljastanud; kirjanik, kes mitte ei ilenud kõike inimlikku mäda ja jätkust liigutada, tegi end süüdlaseks kõige suuremas kuritöös — idealismuses.

Kuid ka vool, mis Balzac'i realismusega algas ja lõppes Zola naturalismusega, tüütas pikapeale ära, ja aasta viimse veerandi algul, nimelt 70-nil aastail, mil naturalismus oma tipuni oli arenud ja mil Zola kuulsus ja mõju väljamaal alles oli tõusmas, hakkasid Parisis nooremate kirjanikkude ja luuletajate seas uued püüded ja kunsti-idealid käärima, mis end avaldasid muu seas jällegi reaktsionina naturalismusele ja enne kõike uute hoopis iseäralikkude vooludena. Neid voolusid nimetatakse kord sümbolismuseks, kord dekadentismuseks. Definitsionid on veelgi ebamäärasemad kui romantismuse omad, sest et asi ise ebamäärasem on. Mida kõike nüüd ei mõelda sümbolismuse ja iseäranis dekadentismuse all? Neid vahetatakse üksteisega sagedasti ära, ja see on loomulik, sest et kumbki midagi kindlat ei tähenda. Sõna dekadentismus, mis etümoloogiliselt langemist, muhenemist tähendab, anti esialgu sõimunimena ühele kirjanikkude rühmale, mis selle vastu võttis; ühe vahe ilmub neil koguni kuukiri nimega „*Décadent*“. Pärast hakati selle sõnaga ka muis kunstides teatud voolu tähendama. Nii kõneldakse dekadentlikust maalimise ja ehituskunstist ning muusikast. Moodis oli see sõna ja nähtus kümmeaasta aasta eest iseäranis Venemaal, kus siis igalpool dekadentlikku stiili taga aeti. Kõik mis harilikust normist lahku läks, kõik mis iseäralik, veider, üllatav, eba-realne või isemoodi oli stiliseeritud, nimetati dekadentlikuks. Kui me neid Vene dekadentisid Prantsuse omadega, nimelt tähtsamatega võrdleme, siis märkame, et viimased esimestega võrreldes sugugi nii dekadentlikud ei ole. Baudelaire, keda harilikult dekadentismuse isaks peetakse ning kelle a. 1857 ilmunud luuletustekogu „Kurja õied“ dekadentliku kirjanduse nurgakiviks sai, on oma vormi selguse ja puhtuse ning stiili poolest ennem parnasslane või koguni klassik; ta dekadentismus selle sõna moodsas mõttes ilmneb ainult mõnes üksikus luuletuses, mil on isesugune

sümbolistlik ja mõistatuslik sisu või mõte. Üleüldse oli dekadentide ja sümbolistide vahekord naturalismusega seesama, mis enne romantismuse oma klassitsismusega: esimene eitas teist. Nii põlgasid sümbolistid naturalismuse hariliku, labase real-elu selget ja mõistusepärast kujutamist ning ta kunsti vulgärsust ja väär-teaduslikkust. Nad olid aristokratlikumad oma kunsti-idealides, arvasid nähtustes salapäraseid vahekordi ja sümbolist mõtet nägevat ja kultiveerisid haruldasi, peeni meeleolusid, haiglast ja raffineeritud tundeid ning kirgi. Nii ütleb Huysmans oma „dekadentlikus“ romanis *A rebours* (vastu oksa) Balzaci tööde kohta, et see, mida seal kujutatakse, „kirikust liigutatud pattude tubli tervis“ olla, kuna alles Baudelaire olla paljastanud haiglase hinge sügavusi, kes „oma tundmuste oktobrini on jõudnud...“ Neid ei rahuldanud ka enam realismuse täpise ja asjaliku-kuiv, olgugi vahel üsna tüse ja lopsakas stiil, millega ainult tavalisi, realseid asju võis hästi kujutada; nad püüdsid keeleliste abinõudega mõtet ning tundmust kõiges ta väljaütlematus peensuses avaldada. Selle läbi said sõnad enne kuulmatu tähenduse: need ei pidanud mitte üksi oma hariliku tähendusega mõtet väljendada, vaid neid pandi ka oma häälelise kõlaga mingisugust helevust suggereerima. Ja selles ongi vaja dekadentismuse (ja sümbolismuse) peateenust näha: ta laiendas luule ja stiili piirisid ning tungis meeleolude äärmisesse intimsusse. Ta tõi kirjandusesse kunsti ja luule tagasi, mis naturalismuses peaaegu juba olid oma väärtuse kaotamas. Ja võib huvitava faktina konstateerida: ialgi enne ei ole Prantsuse luulekirjandus, nimelt lüürika nii kõrgel seisnud kui just mineva aastasaja teisel poolel dekadentide ja sümboliste toodete läbi. Ta omandas sel ajal otse valitseva seisukoha maailma kirjanduses; kõigi teiste kulturarahvaste nagu sakslaste, venelaste, inglaste uuem luulekunst on Prantsuse sümbolistidelt palju äratust saanud ja mitmed nende tähtsamadki luuletajad avaldavad Prantsuse uuema lüürika ilmist mõju. Ja nii on 19-nes aastasada ka luule poolest suur ja erandlik Prantsuse kirjanduses. Kuna eelmiste aastasadade kirjandus puhtalt tundeluule produktioni poolest imekspandavalt kehv ja nõrk oli ega ühtegi suurt ega silmapaistvat lüürilist talenti ei toonud, tõsteti lüürika lipp üheksateistkümnenda aastasaja algul juba romantikute poolt kõrgele ja aastasaja lõpu poole kerkis ta veelgi kõrgemale, kust ta üle kogu maailma kirjanduse lehvis ja kõikide pilgud enda poole tõmbas. Teda olid üleval hoidmas rühm suuri, peaaegu geniaalseid luuletajaid, romantikute seast

idealne ja harmooniline Lamartine, melanholiline Vigny, rahvalik Branger, vaimurikas ja byronlik Musset, kuid enne kõike mitmekülgne ja kolossalne, virtuoslik ja tüse Victor Hugo, kelles prantslased oma kõige suuremat luuletajat ülistavad, ja siis parnasslased Théophile Gautier, Leconte de Lisle, Hérédia; ühes nendega ja vähe hiljemini salapärane ja dandylik, haiglane ja raffineeritud Baudelaire ja tundelik-naivne Verlaine ning hulk teisi sümbolistsid nagu Lafargue, Albert Samain, Jean Moréas, Henri de Régnier, Léon Dierx, Gustave Kahn, Viélé-Griffin, Fernand Gregh, René Ghil j. m. m., neist kõige kuulsamad belglased Rodenbach, vaikiste interjööride ning vanade linnade laulik, lõpsakas hugo-taoline Verhaeren ja müstiline Maeterlinck; peale nende veel filosofiline ja õrnatundeline Sully Prudhomme, elurõõmus ja populärne Coppée ning sahvtikas, sagedasti metsik, kuid ikka meisterlik Richépin, kes viimased ühtegi määratud kooli ei kuulu.

Kuid sel uuel voolul olid ka omad varjuküljed ja nõrkused, kuhu iseäranis noored ja andevaesed kirjanikud väga kergesti langesid. Omas uuenduse tuhinas tunnistas ta palju enne maksnud reeglid tühjaks, ja et kõik lubatud oli, siis arvasid mõned algupärasuse kõikesugu veidrustega saavutavat, mis enamasti ainult välist laadi olid ja millega püüti üllatada. Luule muutus sagedasti täitsa mõttetuks sonimiseks, milles teab mis sügavusi arvatil ilmutavat. Iseäranis kaugele selle poolest läksid Prantsuse dekadentide väljamaised jäljendajad. Üleüldse on andevaestele luuletajaile ja kirjanikuile dekadentismus kõige mõnusam vool; selle kohta ütleb Huysmans väga sattuvasti: „dekadentlik kildkond viskab nurka kõik raamid, ümbrused, kehad ise, ja jampsib hinge meeoleolu kujutuse ettekäändel kõige arusaamatumas telegrammi stiilis; tõepoolest aga ei tee ta muud kui varjab oma ideede võrratumat ikaldust stiili tahtliku üleskruvituse alla.“¹⁾ Sellepärast veetleski omal ajal dekadentismus noori, algajaid kirjanikke, sest et teda mingi salapärasuse loor ja iseärsuse nõiduvus näitas ümbritsevat. Kuid kahjuks enamatel kordadel, kui loor ära tõmmati, oli seal taga — õõnsus...

Ka see vool on oma kodumaal viimsel aastakümnel tublisti tagasi läinud, kui ta oma esimesed tuhina oli ära möllanud, kuna ta väljamaal pärast seda veel täiel jõul edasi kestis.

---

1) J.-K. Huysmans, Là-bas, lhk.

Need olid üleüldiselt joonis peavoolud Prantsuse kirjanduses 19-dal aastasajal. Nad ei esinenud tavaliselt ialgi nii puhtal kujul nagu seda enam vähem schematilik karakteristik kujutab. Enamasti riivasid nad üksteist äärt-pidi ja tungisid vastastikku teineteisesse. Mõni kirjanik on oma teoste sisulise, ideelise laadi poolest enam realist, kuna ta mõningate stiili omaduste ja iseärsuste tõttu enam sümboliste laagrisse kaldub. Nii lähevad vennaksed de Goncourt'id, kelle romanid oma sihi ja metodiga realistikku kooli meele tuletavad, stiili poolest näit. Zola'st märksa lahku. Nad ise nimetasid oma kirjutuseviisi impressionistikuks. Impressionistlik ja impressionismus tulevad sõnast impression, s. o. mulje, mõju, ja see stiil seisab selles, et nähtusi mitte pikalt-laialt kõigis oma üksikasjus ei maalita, nagu seda Balzac ja Zola tegid, vaid mõne üksiku tabava ja karakterliku joonega püütakse see mõju, see meeleolu, see mulje — impression — tõlgitseda, mida mingi nähtus avaldab. Impressionistlik stiil on sellepärast tavaliselt nohe, närvlik, sagedasti katkelik, nagu seda Goncourt'ide oma on. Impressionistikuks selles mõttes võib vahest ka Anatole France'i ja Remy de Gourmont'i nimetada, ja peab tähendama, et seesugune kirjutuseviis üleüldse prantslastele nagu tõupärane näib olevat. Muidu aga on see termin „impressionismus“ kirjanduses kaunis ebamäärane ja heljuv oma tähenduse poolest; palju realsemat asja vastab ta maalimise kunstis, kus sellega teatud isesugust maalimise tehnikat mõeldi.

Juhtus ka seda, et kirjanik oma tegevuse jooksul ühest koolist teise siirdus. Huvitav on selle pooldet Huysmans'i arenemine. Ta algas agara Zola jüngrina ja kirjutas mõned õige tublid romanid naturalistlikus „shannis“, kuid korraga, kõigile ootamata, ilmus talt a. 1889 ta kolekuulus „A rebours“ (Vastuoksa), mis nagu juba tähendatud dekadentistlikus kirjanduses üheks tähtsamaks teoseks peetakse. Naturalismusest lahkudes ei loobunud ta siiski mitte mõnedest naturalistlikuist abinõudest ja teguviisidest oma stiilis ja ainete käsitluses. Samuti on üks mineva aastasaja aristokratlikumist luuletajaist ja kirjanikuist Henri de Régnier, kes oma karjeeri algul sümbolistide ridades võitles ja Mellarmé, Verlaine'i ning Villiers de L'Isle-Adam'i austajaist oli, pärastpoole enam Héredia ja parnasslaste poole nihkunud nii oma ainesisu kui iseäranis värsitehnika poolest. Ja siin juures rõhutan veel korra seda: kirjanduses, iseäranis uuemal ajal, on raske selgeid ja kindlaid vahesid eri voolude vahel ära määrata ja iseäranis üksikuid

kirjanikka nende järele liigutada. Mõned neist, ja sagedasti kõige paremad ning kõige huvitavamad, on õige mitmekülgsed ja bäärad olevused ja avaldavad endis mitme voolu tundemärkisid.

*

Praegusel ajal, 20-nda aastasaja algul, näib Prantsusemaal, nagu mujalgi, mingisugune kirjanduslik vaheaeg, litterärne interregnum valitsevat. Pärast dekadentismust ja sümbolismust ei ole enam ühtegi uut, suurt ja algupärast voolu ilmunud ega mõnd uut geeniumi tõusnud. On mingi voolude segi, mingi litterärne eklektitsismus olemas.

Vahest on 19-nda aastasaja nii raugemata, nii palavikulisele tegevusele nüüd mingi väsimuse ja puhkuse ajajärk järgnemas, nagu kogu Prantsuse rahvas üleüldse teatud väsimuse ja vanenemise tunnismärkisid avaldab. Võib sellepärast olla, et see roidumus kaua kestab, nii et kirjanduse poolest käesolev 20-nes aastasada nõrgem ja kahvatum saab olema kui 19-nes ja Prantsuse rahvas kirjandusliku hegemonia mõnele teisele rahvale loovutab. Kuid tulevikku ei või keegi teada ja kõik meie ennustused võivad end vääraks osutada, sest niisama võimalik võib olla, et Prantsusemaal pärast lühikest puhkust uue jõu ja värs-kusega geniaalselt loovale tööle asutakse.

Joh. Aawlk.

Eesti rahvaluule.

1

Rahvaluule, selle nimetuse all mõistetakse tavaliselt seda sõnalist suust suhu vahendatud kirjanduslikku loomise saadust, mis mingi rahvas omas suures kogus on esile toonud, soetanud; kuhu siis kuuluvad mitte üksi rahvalaulud lugemata teisendustes, vaid samuti harilikult sidumata kõnes edasi antud jutud, lugu pidamata sisu ja laadi mitmekesisusest, lõpuks kõik vähegi suuremad püsivad ja kindlad mõttejaksud, nagu mõistatused ja vanasõnad jne., lühidelt kõik see rahva vaimu sünnituste kogu, mis on sõnadesse kangestanud, kristalliseerinud ja mis on kirjanduslikku iseloomu ja teatava kunstiväärtusega. Selle kõrval võidakse rahvaluulet kitsamas tähenduses, rahvalaulu piiratud mõttes käsitada, ja nii saab lugu eespool olema.

Oleks küll huvitav ainekogu laiuses kõneleda, siis mitte ainult rahvalaulust, nagu järgnevas kirjutuses tul- lakse tegema, vaid kõigist muistgi rahva suure kogu vaimu-toodetest, mis väljaspoole rahvalaulu piiri jäävad, niikui muinasjuttudest, mõistatustest, vanasõnadest, võ- lumisõnadest, ohvripalve katketest jne., ühe sõnaga kõi- gest, mis rahvas kunagi sõnalise kunsti poolest on soeta- nud ja alal hoidnud. Kuid et ainekogu kitsamasgi tähenduses küllalt laialine, siis on selle piiramine, asja enese pärast, vajaline. Tõsi, eelmises tullakse ainet aegajalt laiemasgi mõttes puudutama, kuid seda ainult nii pikalt, kui see ülepääsmata vajaduseks saab, et meie edasipäratud rahvalaulu algupära, saamise ja kujunemise lugu valgus- tada. Teiselt poolt olgu samuti tähendatud, et käsitlusest väljaspoole jäävad rahva-kirjanduse osad kaugelt ehk seda elavat interessi ei suuda äratada, kui just rahvalaulud, milles, kui kusgi iganes, rahvas oma luulevaimu kõige omapärasemalt on pidanud avaldama; pealegi, lisa- tagu see kohe alguses, et muinasjutud ja muud rahva kirjan- duse tõud, peale ohvripalve katkete, palju hiljemast sündi näivad olevat, ja seesugustena palju suuremas määras võõ- raste käest on laenatud, ka ainekogu poolest, kui rahvalaul ehk kunagi.

Enne ainekogu käsitlusele minekut mõni sõna selle kohta, miks ülepea rahvaluule tundma õppimisega tegemist teha. Nii loomulik ja iseenesest mõistetav kui selle küsimuse peale vastus võiks ka kuuluda, arvan siiski tarvilikuks seda uuesti rõhutada. Isiku enese tundmine on teatavasti iga kultuurainimese tarve, seepärast kohusgi, ja nii on lugu rah- vastega, mis tahavad haritud olla. Rahva tundma õppimine, selle hinge tundma õppimine on tarvilik, on vajalik, see on otse kasulik rahvale enesele, selle üksikutele liigetele. Ja rahvas võib ennast, oma hinge avaldada kõiges, mis ta loob; nii ka kirjanduses. Ilma et tarvitseks eraldi hakata väitma, et eestlastele, nagu mõnele teisele rahvale, just kirjandus iseäranis see enese avalduse ala on, kus rahva iseloomulised karakteri jooned kõige selgemini nähtavale tulevad, võib ometi, eksitust kartmata, ütelda, et olgu kir- jandusega lugu kuidas tahes, ta siiski õige tähtsal mõõdul aitab rahva hinge ja vaimulaadi tundma õppida. Sellest see huvitus, mis kirjanduse vastu tuntakse, eraldi rahva- kirjanduse kohta, sest ka seal, nagu igas muus rahva vaimu soetuses, kujuvõttes, kajastub, peegeldub rahva hing omes erilistes omadustes. Kirjandus, tõsi küll, on üks tähtsa- matest abinõudest rahva hinge lugeda, kuid kaugelt mitte ai-

nus ja igale rahvale ühesuguselt tähtis. Mõne rahva vaim väljaneb mõnes muus veel palju heledamini. Nõnda ei jaksa mõni kunstis midagi suuremat, enam algupärasemat esile tuua, selle vastu aga sõjalises osavuses, valitsemise ja ühiskondliku korralduse alal, kuidas lugu roomlastega on olnud.

Samuti lubatagu mõned mõtted selle kohta, kuidas viisi rahva vaimusoeted, tõtt ütelda kõik soeted, ilmuvad ja selle või teise erilise, ainulise, üksnes määratud rahvale omase kuju omandavad ja edasi, mida need sünnitused õieti on ja kuida nad üksikute ajajärkude järel muutuvad ja missuguses sündmustikulises ühenduses ja vastastikus vahekorras ja järjes nad aegade pikkul esinevad — küsimused küllalt tähtsad aine käsituse kohta, sest et nad otsekoheselt asja üdi, asja juurt puudutavad.

Kõikide kulturade, hariduste kohta on see tähelepanek tõeks tehtud, et nii pea kui teatava rahva usk, õigemini usuline tunne langusele jõuab, selle rahva hariduse kokkuvarisemine ka tulemata ei jää, ja et tugevasti usulised ajajärgud enese järel võimsa kultura puhkemise ja õitsemise kaasa toovad. Võiks koguni ütelda, et tugeva usulise tundega rahvad alati kõige suurematena loojatena esinevad, nagu näit. inglased, kus sektantismus äärmiselt on arenud, või sakslased ja mõned muud. Väärkäsituse kõrvale hoidmiseks olgu kohe lausutud, et siin mitte dogmatilisest usust ega kindlast usundist, religionist juttu ei ole, vaid elavast usust, see on, usulisest tunde kogust laiuses ja erilisuses, ilmugu see paganuse, ristiusu või Muhamedi usu näol. Huvitav on muu seas sedagi konstateerida, et venelaste hulgas just kõige töökamad ja paremad elemendid sektandid on ja et Amerika miljardeeridgi suurelt osalt quakerite ja teiste sektantide järeltulijateks peetakse. Tugev usuline põnevus juutide hulgas, vähemast vanema põlve seas, on küllalt tuttav. Usulise tunde tugevus ja põnevus mingi rahva juures on siis jõu tõendus, sisemise jõu tunnistus. Kuidas nii? mõtleb ja küsib ehk mõni, kahtlaselt, kes, meie aja usutusest kaasa kistuna, omad silmad iga usu tähtsuse kohta on ummistanud, ja sõgeduses, võib olla, otse vihatsi seda korrutab, mis olevane mood usu asjus on laiale kannud. Asi, nii salapärane kui ta ehk alguses tundub, on õige lihtne. Usuline tunne, nagu iga muu jõuavaldus, olevases ja sündivas, ei ole muud kui kõige algelisem kuju sellest maailmsest tungist, mis on kõikide olude ja sündmuste aluseks ja mis igalpool isesugusteks, eriliseks kujuvõteteks püüab kristalliseerida, teed leida. Usuline tung, nagu iga muu, olgu kus tahes esi-

nev nähtus, ei ole enam esialgne, võrdlemisi puhas alge-
line tung, vaid see on tung juba teatavasse astmesse ja
kujusse viidud. Usutunne esineb siis ainult teatavates
kindlates kujudes, umbes nii nagu vesi astjate järel kuju
saab. Ja, kuna usuline tunne ometi jällegi algelisem jõu-
avaldus on, kui olgu missugune muu konkreetlik hariduse
element tahes, siis sünnitab ta otsekui selle aluspõhja,
millest kultura üksikud võsud nagu kristallid välja kasva-
vad, seda mööda, missugune selle või teise usulise tunde
kandja — tõug, rahvus või isik on. Usuline tunne on
kui jõud, mis isikuid, rahvusi ja tõugusid läbi tungib, otse-
kui mingi vedel aine, mis astjaid täidab ja astjate järel
omad iseäralised tegumoodud ja kujud võtab. Sellest sel-
gub, miks tugev usuline tunne rahvaste keskis nii tähtsat
osa mängib, sest ta on jõu näitaja. Ja selles mõttes ongi
võinud kuulus Prantsuse ajalooteadlane Taine inglaste
kohta ütelda, et nad nüüdgi veel Cromwelli aeguste puri-
tantismuse Inglisemaal millalgi kadunud. See vaimne näh-
tus on siis rahvaste jõu astme näitaja olnud ja saab seda alati
olema. Aru saadav on niimoodi, et usuline tunne
nagu iga tung ainult teatavas kujus võib nähtavale tulla
ja sellepärast nii saatuslikult tõuga, selle tungi nähtavale
kandjaga seotud on. Tõu järel avaldab end usuline tunne.
Lõunamaalasel on ta hoopis teist laadi kui põhjamaalasel,
enam väline, vormilik, mitte nii sisemine, sügav ja müs-
tiline kui põhjamaalasel: põhjused — tõu omaduste lahku-
minevad eeltingimised, eeldused, mis, näit. arablaste juures
teistsugu on kui soomlaste või inglaste juures. Eelmiste
juures on sellepärast pidanud ja võinud ainult Muhamedi
usk omas iseäralduses tekkida, soomlased ja inglased aga
protestantliku usu eri moodud vastu võtta. Ja mis moodi
usuline tunne oma kuju on võtnud, tõu omadustest tingituna,
selle järel on kultura sademed, hariduse kristallid, see on,
ühiskondlik korraldus, kõik asutused, valitsuse moodud,
teadused, kunstid, kirjandused j. m. Ja kõik on kindlasti
määratud, ei ole midagi ulalist, vallalist, mis mitte ei oleks
tingitud, või vaba oleks kõikide olude vastastikkuse mõju ja
tagasimõju paratamatustest. Igalpool valitseb täieline deter-
minism. Sellest see tähtsus, mis iga rahva kohta ta kultura
elementide uurimisel ja analüseerimisel on.

Kõik kultuur omade eriliste avaldustega asetseb siis
usulistel alustel ja ei ole muud kui usulise tunde väljene-
mine, selle esile murdumine isesugustesse kujudesse, mis
tõugude, rahvuste ja isikute järele võivad vahelduda; kõige

suuremas määras, loomulikult, tõugude järele. Üleüldiselt on tuttav, kuidas kõik teadused ja kunstid, algelistena olles, on jumalatalituslike toimetustega tegemises olnud, ja isegi nii kõrgelgi hariduse astmel olevate rahvaste juures kui muistsed assürlased ja egiptlased olid, on nad võinud veel preestrite kätte koondatud olla. Juba needgi teated on küllalt kujutavad. Alles pärastpoole, seda mööda, mida enam differentseerimine, eristumine läbi läks, on võinud üksikud teadused ja kunstid profaanisteks, ilmalikuiks muutuda, et eelolevas edenemises mitmeti jälle uuesti sakralisteks, pühatalituslikeks saada. Kultura algjuured, kui varjatud nad sagedasti ka võivad näidata, ei ole ometi seda sel määral, et nende usulist algupära ja usulise tunde põhja küündimist kuidagi ei seletaks nägema. Kuid veelgi enam. Usuline tunne, nagu iga teine jõuline nähtus, ei ole püsiv, vaid arenev, edasiheituv ja ühtlasi võnkumise, õõtsumise seaduse alune, nii kui kõik looduse nähtused, eneses peituva elastsiteedi tõttu. Usulise tunde laenetaoline tugevamaks ja nõrgemaks muutumine on ammu tõenduste ja tähelepanekute varal kinnitatud asi, isegi võnkumise perioodid on võidud kindlaks määrata, mis, samuti kui laene, teatavatel aegadel kõrgemaid punktisid, harju ja teistel, kõige madalamaid seisusid, magadusi avaldavad. Lisatagu, niisuguste seaduste järele liiguvad kõik ühiskondlikud nähtused; näit. majanduslikud, omade alatasa korduvate kriisistega. See on üleüldine looduslik seadus, kõigipäigune ja paratamatu. Usulisegi tunde laenetaoline liikumine võib hakata kerkima, võib harjapunktini, kõige tugevama põnevuse punktini areneda ja siis järsku allapoole variseda — huvitav just, et allapoole minekud varisemise, puhkemise, laialiheitumisena sünnivad, otsekui laened. Kuid, ühtlasi, usulise jõu kuhja kogumisega käib kaasas selle jõu virgumine, kangestumine, kristalliseerimine eri kujudesse. Seda mööda, mida enam usuline tunne harja poole kasvab, võidab kultura kristallisatsioon üksikutesse harudesse enam valjust, iseloomulikkust, enam võimsust avaldustes, enam tugevate ja jämedamate ning tusedamate joonte arenemisest ikka peenemate ja hellikumateni minnes, kuni ta harja kõrguses kõige peenemad ja iseloomulisemad aga ühtlasi kõige muredamad kristallisatsioonid annab. Sellest tulebgi, et kõige peenemad hariduse, kultura õied alles siis puhkevad kui algjõu, algtungi laene enese harja tippu on jõudnud, tavalisest, looduse seadust tõttu, koguni vähe hiljemini. Sellepärast on peenema hariduse saaduste, kõige hellikuma peenenemise

tooted alati iga hariduse varisemise eelmised nähtused. Nii kirjanduslikud tooted Prantsusemaal enne revolutsjoni tulekut, nagu Rooma kirjanduse pärimise õitsemise aeg Augustuse valitsuse kestes, kust Rooma vägevuse jumalad surema ja sedamööda Rooma hiilguse päike mustama hakkas. Samuti Greekas Periklese aegu, millal maa vägevus, eelkainud usulise tunde harjale jõudmise tagajärjel, kõige kõrgemale oli ulatanud ja kirjandusesgi pärimised, kõige peenemad õied oli esile mananud; kuid see aeg, usutuse algus, oli ühtlasi nii lühikese ealise Greeka õitsva hariduse kokkuvarisemise eelmäng, mis harilikult sisse juhatakse uute brutaliste jõudude kokkupõrkamistega, sõadega. Greeklased ja roomlased, tõtt ütelda, ei hävitatud barbarlaste poolt, vaid nad surid oma jumalate surma. Kui jumalad surnud, siis ei päästa nende õlul olevat kulturat misgi, ega ole võinud isegi barbarlaste kuningate kõige hardam soov ühtegi veerule langevat hiilgavat kulturat alal hoida. Kõik varisemised nagu õitsele puhkemisedgi on fatalsed, on elementariste jõudude mängud, usuliste tungide vahendusel.

Ja, edasi, võiks ütelda, iga usulise tunde alanemine toob enese järel laene varisemise, samuti kui järgmise laene tõus eelmisest veel järel jäänud kristallide kujud, moodustused peab paratamata purustama. Teiste sõnadega, pilti ühiskondlikute nähtuste alale üle viies, võib ütelda, et kogu meie haridus omas edenemis muud ei ole kui alaline mahakiskumine ja ülesehitamine, või õigemini, alaline esile puhkemine ja alaline varisemine, nähtavasti küll nii, et enam jämedamast tööst ajapikkul siiski ikka peenema ja rohkem tasakaalukama selgumise poole edenetakse. Sellest siis see, et iga tugev liikumine, olgu see usuline, kirjanduslik, majanduslik, või missugune tahes, teise, eelmise kohta väljasulgev, sallimatu, vaenulik on, otse purustav, ka kui teiselt poolt paenumist sünnib. Seda mööda on siis ka sõjad, needgi ei ole ju muud kui vastakate jõudude tasakaalu otsimise püüded, niisama vajalised ja paratamatud kui see, et iga uus usk või olgu missugune jõumood, kõik teised välja püüab tõrjuda, alla paenutada, alla rõhuda, enesesse neelda, see on, omasse liikumise piiri korjata, kõik mis sinna kuidagi mahub. Millest ka see, et iga uus arenemise järk enesesse eelmise järgu lihtsaid elementisid võib vastu võtta, mitte nende elementide suuremaid liiteid, kristallisid, ühendusid. Need purustatakse tavalisest, varistatakse kokku, kui mahtumatud uue liikumise raamidesse. Ja see purustamine on seda

suurem, kui kaks mitte veel lõpuni ja languseni arenud laeneharja kokku satuvad, vastakute, nagu näit. meie maal ristiusu tuleku aegu, kui ristiusku merd kaudu Läänemere lõunarannamailt meie idapoolistele randadele toodi, ristisõitjate poolt, ja see siin veel tugeva ja eluvõimulise paganuse eest leidis. Tagajärg pidi kokkupõrkamine olema. Kuna meie maal selle tagajärjel purustav mõju kole suur oli, võis üleminek mujal, kus vahe vähehaavalise sissevalgumise kaudu vähe oli tasandatud, kergemate vapustustega sündida, olgugi et samuti purustavatega. Niimoodi saab seletatavaks, miks meie vanadest hariduse järkudest muud ei või järele jääda kui vare kivistanud jäänused, ilma siseemiseta elujõuta, nii et neil muud tähtsust ei ole kui ehituse kividel, mis varemest võetakse seks, et uut kokkuseadet luua. Sellest tuleb see, et iga eluvõimuline ajajärk eelmise kohta pööraselt arusaamatuna, hoolimatuna, otse vaenulikuna, otse lõhkuvamana esineb. Kõikide barbarlaste, ei mitte üksi barbarlaste, vaid isegi kõikide haritud rahvaste lõhkumise taltsutamatus võõrapäraste hariduste kallal on küllalt tuttav. Nimetatagu hispanlaste hävituse töid Ameerika ülesleidmise aegu ja inglaste ja teiste ome kogu maakeral. Mis poolt ei ole, selle vasta ollakse, mis sarnane ei ole, see on vihatav. Tõtt ütelda, iga kultura jätkuvus peaks nii moodi, teatavas mõttes, võimatuks saama. Kuid selle eest hoiab laenet sünnitavate elementide sarnasus, kahe ajapunkti vahel, ja kui see küllalt suur on, siis tekib kristalliseerimise järkude vahel sagedasti ainult puhtasti välisid teisenusi, ilma et elementide sisaldus — kerkiva jõu avalduse kujud end palju muudaksid. Selles mõttes kaitseb tõu ja selle jõu elementide püsivus teatava piirini kultura iseloomu jätkuvuse, nii et teatavad hariduse sademed küll võivad vahelduda, kuid ometi ilma et tõust tingitud iseloomulised ilmed, joonelt arenedes, ära katkeksid. Ja sellepärast juhtubgi, et kui on jutt ajajärkudest, küsimus sagedasti ainult välispidiste pinna-pooliste nähtuste teisenemise, mitte sisemiste muutuste ümber ei keerle. Seda, teadagi, ainult nii kaua, kui aluspõhjades, hoolimata ajaloolistest muutustest, põhjalikka pöörded ei ole sündinud, pärast seda kui tõug ise teiseks on moodustunud, oma olluse poolest. Kui aga seda on sündinud, siis on suured katastrofid, kummumised, kummuli minekud ärajäämatumad, nagu Greeka ja Rooma hariduse kadumise aegadel, kus langemine tõu muhenemisega ja hävimisega käsikäes on käinud.

Kui nüüd küsitakse, kust on rahvaluule algupära? Siis on selge, kuidas vastus saab kuuluma. See on maagilist, sakralist, usulist algupära — tõendus nagu seda varemalt mitmele korrale on tehtud, olgugi et kõneldavates rahva toodetes sagedasti mingisugusid osutusi selleks ei ole tarvitsenud ega võinudgi sisalduda. Sest need kujuvõtted, kristallisatsioonid olid palju hilisematest aegadest, millal küündimine algupäraste vaimusoedete juurdeni, millest jutt, liig kaugemale oli nihkunud, selleks et usu ja luule salasidemed leida.

Meil ei tarvitse otsekohele mõista järgmise, sagedasti tisteeritava rahvalaulu sisaldust :

Ole ei leelo maasta lõütü,
Maasta lõütü, puusta tettü,
Leelo om tulnu taevaasta,
Pühä pilvede vahelta,
Pealt kuu kumeriku,
Alt päeva kõveriku.

Kuid niigi olles on rahvalaul küllalt kujutav, nagu kogemata, õigesse osanud. Ja mitte ilma asjata ei kõnelda jumalikust tulest, mis lauliku rinnus leegitseb, ega ilmaaegu võimust, mis laulu elustab, nagu näit.:

Kui ma hakka laulemahe,
Laulemahe, laskemahe,
Ega jõua isa keelda,
Esa keelda, ema keelda —
Keeli ema, keeli isa,
Keeli velju viie kuue,
Sõsareni kahe kolme
Siisgi jõua's keegi keelda,
Keegi keelda, kinni pitta.

Või :

Oleks ma loodud laulijaksi,
Siis laulnud mere muruksi
Mere kivi keerangiksi
Mere sõmera soolaksi
Mere vahu võisimeksi
Mere põhja põrmanduksi j. n. e.

Ka kui nüüd kaugel ollakse, et esitatud lauludest maagilist arusaamist luulest tõlgitseda, side usulise võimu loovusega on, varjatunagi, küllalt veel tugev. Ja kui tagasi roomlaste juure minna, siis ei ole nende luuletaja nimetus vates, mis ühtlasi nõida tähendas, mitte juhuslik. Nagu nõida, nii on luuletajatki algupäraste rahvaste juures jumalalise võimu kandjaks peetud. Igasuguse vaimujõu esilepuhkemist, olgu see nõidade või prohvetite või laulike suu kaudu sündinud, on alati jumalalise inspiratsiooni õhutuse, vaimustuse ülesleegitsemiseks peetud. Sellest ka see

tähtsus, mis laulikule igalpool, kus luule oma elulise väärtuse, teatavate asjaolude tõttu, veel ei ole kaotanud, osaks on lastud saada, olgu see olnud greeklaste rapsod või kesk-aegne rüütli lossist lossi rändaja troubadoure või poolmetsikus ühiskonnas ome laulusid esitav ostjaki või voguli laulik oma kandle taolise mänguriistaga. Alles siis kui laul oma tähtsuse elu kohta suures määras on kaotanud, võis laulikugi tähtsus väheneda. Ja tõtt ütelda, meiegi päivil ei ole veel luule, või meieaegsemalt kõneledes, kirjanduse tähtsus kustunud, nii palju kui sellest ka juttu tehakse. Ta võib küll lameneda, teatavatel usutuse ja tagasilanguse aegadel — sellepolest on meie aeg õige kujutav — kuid ta ei või kunagi täiesti kustuda, ta saab alati püsima, nii kaua kui inimelisel jõul tungi on end kujudesse, kõladesse ja värvidesse kristalliseerituna näha, nii kaua kui usuline algjõud saab püsima, see on, inimesesoo ajalooliste ehadeni.

Ei puudu siis kuidagi alust selt arvamiselt, mille järel rahvaluule kõige varematal aegadel ühenduses jumaliste asjadega on olnud. Kui nüüd, Soome-Eesti rahvalaulu arenemise kohta püütakse pilku tagasi muinasaegadesse saada, võrdlemise teel teiste kaugemate sugulaste rahvastega, siis võivad Soome-Ugri rahvaste seast just need kõige valgustavamaid tõendusid anda, kes, kaugel ajalooliste sündmuste jalust, paremini omad esialgsed olud ja ühes sellega eelmiste aegade kultura jäänused on saanud alal hoida. Seesugused on Soome-Ungri kõige kaugemad idapoolsed hõimud, ostjakid ja vogulid, Urali mägede naabruses, suurde Siberi jõgede metsamail, kus nad osalt nüüdgi ligidalt samasugust elu elavad kui aastasadu ja ehk osalt tuhandidgi tagasi, kui mitte neid tähtsuseta, sagedasti puhtasti välisid muutusi arvata, mis nad on väljaspoolt saanud. Nemadgi, hiljuti omad jumalad kaotanud, ilma et nad oleksid võinud võõraste usu omandada, on kõige põrutavam tõendus eelpool lausutud väidetest. Sest sellest ajast peale, kui nende primitivne usuline jõud on raugenud, on nende saatus purustatud; nad ei ole muud kui vanaaegse rahva varemed omade jumaluste surma järel alatasa variseva kultura varemetega. Aga just sellepärast on nad teaduselele nii tähtsad. Seda ongi tuntud ja neid on iseäralise uurimise aineks võetud. Kui kunagi on küsimus Soome sugu rahvaste hallist minevikust olnud, on nende poole pöörtud.

(Järgneb.)

Üleskutse.

Et nende ridade kirjutajal nõuaks on võetud lähemas tuleviks võimalikult palju materjali Lydia Jannsen-Michelsoni (Koidula) kohta koguda, siis paluksin kõiki neid, kes temaga kuidagi elus on kokku puutunud, ehk muidu silmanägijate kaudu temast lähemalt kuulnud, tema kohta käivaid teateid lahkesti minu kätte saata, niisamuti ka tema kirju ja käsikirju, kui neid kuskil veel olemas on.

Kõige väiksemad, pääliskaudsedgi jooned on tähtsusega, tema välimuse üksikasjalised kirjeldused, teated tema igapäevastest kommetest, tema viisist olla ja rääkida kodus ja seltskonnas, tema mõjust inimeste päale; — kõiksugu päält näha tähtsusega juhtumised, anekdodid tema lapse- ja noorepõlvest jne.

Sääl juures tahan hoiatada eksiarvamise eest, nagu oleks neist omadustest, mida meie harjunud kombel häädekseks nimetame, juba küllalt; ümberpööratud, just ka eitava omadused, inimlikud vead ja puudused, sisemised ja välimised, on sagedasti kujutatavale isikule veel iseloomulikud ja teevad võimalikuks kogu inimest uuesti kujuna kerkima panna.

Väärtust on niisugustel teadatel, mis mitte otseteed ei ole saadud, vaid teiste käest, niisama teadatel Lydia Jannsen-Michelsoni lähedal seisnud inimeste, kõige päält tema sõprade ja tutvuskonna kohta (Jannsen oma perekonnaga, Kreutzwald, Jakobson, Dr. Michelson j. m.) Kirjad ja käsikirjad palun, kas originalis ehk kui seda ei taheta, sõnasõnaliste ärikirjadena minu kätte saata.

Kui minul ühel või teisel põhjusel mitte ei peaks võimalik olema kavatsatud elulugu käsile võtta, siis kohustan ennast kogutud materjali tervelt Eesti Kirjanduse Seltsi kirjakogusse andma, niisama ka töö lõpetamise puhul. Ka olen valmis üksikuid kirju pärast tarvitamist kohe nende omanikkude kätte tagasi saatma, kui seda soovitakse.

Aino Kallas.

Ard.: Tartus, Tiigi uul. 31.

T ä h. Palun, et ka teised Eesti ajalehed ja ajakirjad selle üleskutse lahkesti avaldaksid.

C. R. Jakobsoni kirjad prof. J. Köhlerile.¹⁾

Armas sõber!

Et ma ei tea, kas Teie minu ajalehte Krimmis loete, siis saadan ma Teile tänase postiga need numbrid, mis minu tülisse Hurtiga puutuvad. Sealt näete, missugused rasked päevad mul nüüd on. Hurti teise kirja läbi, mis „Neue Dörptsche Zeitungis“ täielikult on ära trükitud, tahetakse mind surnuks teha, nagu Dr. Kreutzwald mulle Tartust kirjutab, sest seda kirja tahetavat ei kellegile vähemale kui keisrile enesele ette panna. Minu vastuste üle toovad Saksa ajalehed ainult võõriti kokkuvõtteid, nõnda et ma olen sunnitud oma teise vastuse saksakeelses tõlkes iseraamatuna välja andma.

Vahest on Teil võimalik nõnda mõjuda, et minu vastased oma plaanidega häbisse jäävad. Kreutzwald kirjutab mulle, tema olla mitme mõisniku käest kirju saanud, ta peaks ennast juba aegsasti minust lahti lööma, sest et ma Peeterburis „musta tahvli peal“ seisvat ja varsti olla minu asi otsas. Seda ei või ma aga uskuda, et minu ajaleht valitsuse poolt surnuks peaks tehtama. See ei või valitsusele teadmata olla, kuidas siinsed saksad nüüd tahavad vägivallaga germaniseerida ja kuidas nende ainus püüd sinna poole läheb, ükskord Saksamaaga ühendatud saada. Häbematus läheb koguni nii kaugele, et nad seda isegi talupoegadele, keda nad usaldusevääriliseks arvavad, lausa ütlevad. Terve vaen minu vastu tuleb sellest, et ma kindlal Eesti rahvuslikul alusel seisan. Ei ole uskuda, kuidas mind taga kiusatakse ja mis mul kõik tuleb kannatada. Nüüd hiljuti on kaks mõisnikku, kui koolivalitsused, mind kohtusse kaevanud, et ma koolioludest teateid tõin. Et meie kohtute alatus tuntud on, siis mõistab mind maakohus siin vististe süüdlaseks. Oma rohke töö juures pean ma ennast veel kohtutega vaevama. Kaebajad on V. von Bock ja v. Stryk, Maakohtunik on v. Stryki õmees.

Sellest hoolimata, et minu trükiparanduse poognad uulitsal jooksupoisi käest era võeti ja rööviti jne., lõpetas Mathiesen Tartus, kelle kaastööline ma mitu aastat tasuta olin ja kes nüüd minu lisasid trükkis, sest et siit trükikoda veel ei olnud täiesti sisse seatud, äkitselt trükkimise ära, ilma sellest minule varemini teatamata ja saatis minu vori-mehe tühjalt Viljandisse tagasi. Õnneks laskis asi ennast Viljandis nii korraldada, et ainult üks nädal viivitust oli. Vastased on kõik katsunud, mis veel võimalik on. Pappisid poleks ma muidu puudutanud, aga nad kujutasivad mind kantslist kui jumalasalgaajat ja sotsialdemokrati, ja ma olin hädaohas, kõiki lugejaid järgmisel aastal kaotada. Nüüd on inimestel silmad lahti läinud.

Südameliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Viljandis, 18. okt. 1878.

Armas sõber!

Teile saadetud telegrammi pärast ei tea ma Teile mingi seletust anda. Keegi Teie sugulastest palus minult mõne aja eest Teie adressi, muidu ei tea ma temast midagi lähemat. Oma reisi pidin ma igatahes esialgu jätma, sest et mu aeg mulle ei luba 8 või 14 päevaks kodunt ära minna. Peeterburis on mul mitmesugused tarvilikud asjad õiendada, mis nüüd tulevad edasi lükata. Väga tarvis on nimelt, et ma luba saaksin uuemaid teateid siinsetest tsenseeritud lehtedest ja Valitsuse teatajast ilma esialgse tsensurita ära trükkida. See õigus on teistel Eesti ajalehtedel, ja nii ei või ma nendega võistelda, sest et nad kõik uuemad teated kohe ära trükkivad, kuna mina neid alles kõige varemini 10 päeva pärast tuua võin s. o. kahe nädala jooksul. Juba aasta eest andsin ma sellepärast palve ülemale tsensorivalitsusele, mille peale aga seni vastust ei ole tulnud. Asi ei saa vist küll enne korda, kui jälle keegi ülema tsensorivalitsuse juures isiklikult sammusid ei astu. Et ma tean, et Teil väga palju tegemist on, siis ei tohi ma Teid küll mitte selle asjaga tülitada.

Kui meie Eesti Põllumeeste Seltsi auuliikmele pean ma Teile teatama, et meil mõte on seltsile oma sündsast maja ehitada. Meie ostsime maatüki ja maksime 500 rbl. sisse ja aprilli jooksul peame veel 1000 rbl. maksma, mis summa meil küll veel mitte koos ei ole. Meie anname 10 rublasid obligatsioonid välja, mis 10 aasta jooksul kustutatakse, mida me arvatavasti väga hästi võime. Ka maksame me 5 protsenti aastas intressid. Ainult hakatus on raske, sest et meie talumees tahab ikka esite midagi positivist näha, enne kui ta oma rahakotiga välja tuleb. Vahest valmistate Teie meie rõõmu ja võtate ka mõned obligatsioonid!

Ma olen tahtnud küllalt külmavereline olla, kuid siiski on minu kallid pea viimasel aastal halli läike saanud. Siin nõnda ükski võidelda ei ole väike asi. Mulle on 6 laimamiseprotsessi kaela aetud ja maakohus laseb mind nüüd üsna sagedasti tantsida, mille juures mind ikka alatute kurjategijatega, kes ahelates on, üseskoos üle kuulatakse. Nii-suguste alatuste (Niedertrachtigkeiten) vastu olen ma võimetu, ja kuidas võib seda külma verrega ära kannatada.

Südameliku tervitusega jään Teie truul C. R. Jakobson.

Viljandis, 14- aprillil 1879.

Armas sõber!

Kohe peale Teie kirja saamise Tallinnast kirjutasin ma Teile Peeterburisse ja teatasin Teile, et õpetaja-herrad Sakala vastu uusi kaebtusi on sisse annud. Need kaebtused on mõistlikkude inimeste silmis igatahes naeruväärilised, kuid neil on nähtavasti siin ja seal ometigi mõju, sest et igalpool ei tunta ju, et vaimulikud nii häbemata valesid ette tuua võivad. Nii seista kaebtuses, et Pahuveres üks tüdruk Jaaniõöl puu

külge seotud ja ära olla vägistatud, mis Sakala lugejad olla teinud. See terve kole lugu on välja mõeldud, sest et siin keegi inimene sellest midagi ei tea. Küll on kaks inimest kõrtsides ära tapetud, kuid juhtumisi maanurkades, kus Sakala keelatud on ja kus teda peaaegu sugugi ei loeta. Nagu näib, ei saa Sakala enne uutaastat vist küll mitte välja tulla. See oleks mulle kõige suurem õnnetus, nii et ma vaevalt veel julgen ajalehte välja anda. Telliksid vahest veel ainult need, kes selle aasta eest juba maksnud on ja seda maksu tuleval aastal arvesse tahavad võtta. Kust pean ma siis need tuhanded võtma, mis kuludeks tarvis lähevad? Pealegi on kaks uut odavat ajalehte välja tulnud, mis endid selle läbi rahvalikuks hakkavad tegema, et nad „sakstele“ tublisti alt-aisa hoopisid annavad. See on pakk, millega hiiri püütakse, kuni kõik lõksu on kogutud. Suur hulk laseb ennast veel niisuguse söödaga püüda. Peaks minu ajaleht ka ainult kuu või kaks enne uutaastat võima lmuda, siis oleksin ma võitnud. See on väga tähtis, et ma selle kohta kindlusele saan, sest minu vastased laotavad nüüd juttusid laiali, mina ei tahtvat oma lehte sellepärast välja anda, et mõisnikud mind 12000 rubla eest olla ära ostnud. Valitsuse poolt ei olla enam mingisugusid takistusi, ja inimesed peaksid sellepärast oma raha tagasi nõudma, sest nüüd olla mina rikas küllalt. Hakatakse juba sagedasti tellimiseraha tagasi nõudma. Kui ma nüüd kindlasti teaksin, et Sakala enne uutaastat ei pääse ilmuma, siis annaksin ühe teise pealkirja all igas kuus ühe raamatu välja ja saadaksin tellijatele kätte. Ma palun Teid väga, selle kohta kindlaid teadmisi muretseda ja mulle teatada. Ma seisan praegu kui puhastusetales.

Brese käest sain ma diplomid õigeks ajaks kätte ja saadan talle nende hinna pea ära. Näitus läks hästi korda ja ka kulud ja sissetulekud katsivad endid sedakorda. Brese saadab aga mulle ka arve kahe aasta eest valmistatud diplomide kohta. Teie lubasite sedakorda nende diplomide kulud kanda, mis ma sel puhul ka seltsile teatasin. Vististe olete Brese juures arve maksmata unustanud, mida ta meile sedakorda ka sugugi ei saatnud,

Peatset vastust oodates jään südameliku tervitusega

Teie truu C. R, Jakobson.

Vändra, Kurgja, 20. aug. 1879.

Minu adress: Ней-Феннернъ, чрезъ Перновъ.

Kirjanduslik ülevaade.

Eesti kirjanduseloos peajooned. Näidete varal seletanud M. K a m p m a n n. Esimene jagu. August Busch'i kirjastus, Tallinnas, 1912; 332 lhk., hind 1 rbl. 50 kop.

Hea Eesti kirjanduse ajaloo raamat on meil seni puudunud, sest Sander'i oma jäi autori surma pärast pooleli — ja oleks nüüdse aja nõuete

seisukohast vahest juba vähe vananenudki. Veel enam on seda Dr. Hermann'i „Eesti kirjanduse ajalugu“, mis üleüldse mitmeid puudusi põeb. Viimati on meil nüüd hr. M. Kampmanni teoses niisugune, nagu me seda võisime soovida, niisugune, millest me enam ei tarvitse ühegi haritud rahva ees häbeneda nii hästi sisu kui välimuse poolest, kuna selleks kadunud Hermann'i oma — ehk küll *de mortuis nil nisi bene* — mõneski tükis asja andis. Seepärast sünnitab see uus raamat juba omal paljal lehitsemisel elavat lõbu. Ta trükk on ilus ja hoolikas (ainult paber, mis muidu küll hea, on natuke liig läbipaistev) ja teda ehivad mitmed käekirjade ning vanemate tekstide jäljendused ja kirjanikkude näopildid või nende kodukohad, mis läbi raamat mõningaid väljamaa kirjanduse ajalugusid, nagu muu seas meilgi tuntud König'i oma meele tuleb. Et teksti ülevaatlikumaks teha, on äärtele väiksed sisu kohta käivad tähendused pandud. Nii palju kui mina tean, ei ole soomlastel, kes meist muidu kõigis asjus kaugelt ees, veel mitte välimuse poolest sellelaadilist kirjanduselo raamatut olemas. See näitab, et hea tahtmise ja arukusega võivad kõige vähemad rahvad sel alal mõndagi korda saata, millest suuremadki ei tarvitseks häbeneda. Autor ja väljaandja teenivad sellega kõige suuremat kiitust. Raamat on väärt teed leidma igasse Eesti perekonda, mis vähegi tahab end harituks nimetada, ja ühegi haritud eestlase raamaturiiuilul ei tohiks ta puududa.

Mis sisse puutub, siis on esimene mulje, mis ta isegi võhiku peale peaks avaldama, see, et autor oma teost suure hoolsuse ning armastusega on kirjutanud ja kõike allikaid ning abinõusid tarvitanud, mis talle selleks otstarbeks kättesaadavad olid. Kõige pealt pakub raamat õige mitmekülge ja üksikasjaliku ülevaate meie rahvaluulest (sinna arvatud ka Kreutzwald'i Kalevipoeg), osa, mis Hermann'i „Kirjanduse ajaloos“ hoopis puudus.

Mitte-rahva ja nõnda ütelda raamatulise kirjanduse ajalugu ulatab käesolevas töös kuni Jannseni (viimane ühes arvatud) ja on järelkult vähem laialine kui sama period Hermann'i esitusel. Selle eest aga on ta viimast palju selgem, ja paremini korraldatud, ülevaatlikum ja lõbusam lugeda. Ajajärkudeks jaotus on pea täiesti traditsionaalsena püsinud, nagu eelkäijad selle juba on õigesti välja töötanud. Kuid kuna Hermann ja Sander oma perioodid lihtsalt esimeseks, teiseks ja kolmandaks, või vanaks, kesk- ja uueks ajaks nimetasid, annab hr. Kampmann omile pealkirjad, mis nende iseloomu kohe karakteriseerivad ja seega paremini lugeja mälestusesse end liitsuvad. Nii langes kogu meie vanem kirjandus, see mida autor käsitleb, kahte pea-järku: kirikukeele valitsuse aeg ja haleduse vool. Esimene jaguneb loomulikult oma korda kaheks alajärkuks: segase Saksa-Eesti kirikukeele aeg esimestest kirjanduse mälestusmarkidest alates kuni Hornungi XVII aastasaja lõpul ja teine parandatud Eesti kirikukeele aeg, Hornungist kuni XVIII aastasaja lõpuni. Haleduse vool käsitleb läinud aastasaja kogu esimest poolt kuni ärkamise aja kirjanduseni. Autorile on seda nimetust („haleduse vool“) ette heidetud,

väites seda ühekülgses, kuid mulle näib, et ta sellega siiski on hästi tabanud ja ära tähendanud ühe valitseva joone selles viletsas, vormita kirjanduses, mis orjastatud ja pool-kirjaoskamata rahvale oli loetavaks määratud. Raamatud, mida selle ajajärgu sugupõlvede tume mass kõige suurema isuga luges ja maitses, kandsid tõepoolest mingi sundusliku atribuudina pealkirja kõrval soovitajat etiketti „vägga halle ja armas luggemine“. Et täpiseks olla, oleks võinud selle järgu kirjandust järgmise kahekordse nimetusega karakteriseerida: haleda ja õpetliku (või moraliseeriva) rahvakirjanduse ajajärk. Autor on nähtavasti õieti teinud, sellega et ta ka Jannseni sellesse haleduse ajajärku paigutas, ehk küll see oma vanemas eas rahvusliku romantismuse ajajärku ulatab. Uudusena ja hra Kampmanni kirjanduse loo algupärasusena võib ka seda nimetada, et on katsutud meie kirjanduses sündivaid nähtusi maailma kirjanduse vooludega ühendusesse ja rippuvusesse asetada ja üleüldse ka ajajärgu kulturalist miljööd maalida. Nagu välimuse nii ka sisu poolest on hra Kampmanni teos oma eelkäija Hermannini omast kaugelt üle. Viimase esitust tegid vanemas ajajärgus raskepäraseks ja tüütavaks, igatahes laiemile ringkondadele, ta vahepidamatud ja seevahel kümneleheküljelised tsitadid, mis Ahlqvistilt, hr. Ederbergilt ja hr. Reimanilt olid laenatud, iseäranis aga lõpmata pikad teksti näited, mis ta Mülleri ja Stahli keelest ning Göseneni ja Gutsleffi grammatikaist pakub, nii et raamat paiguti mingisuguse litterar-historilise krestomatia iseloomu omandas. Uue kirjanduse esitus oli tal selle vastu liig pealiskaudne ja kuiv, lõpu poole päris lihtsaks katalogiks degenerereerides. Paele selle kubises see naivsustest nii stiili kui kirjandusliste asjade hindamise poolest. Hr. Kampmann on osanud nende mõlemate äärmuste eest hoida; ta esitusel on enam ilusat tasakaalu, mõistlikku mõõdupidamist ja proporsionalsust. Lõpmata tsitadide asemel annab ta enese kokkuseatud lühema jutustuse, mis selgem ja uueaegsemalt stiliseeritud. Mis käsiteldud autorite tekstitsitadidesse puutub, siis ei oleks võidud paremini teha: natuke liig vähe neid oleks esituse abstraktiliseks ja teoretiseerivaks teinud, ja natuke liig palju paisutaks raamatu ülemäära suureks ja segaks ning takistaks üleüldse kirjelduse ja esituse ühtlust. Niisuguses raamatus aga, mis nii koolidele kui veel suuremal mõõdul laiemale publikumile on määratud, olen põhjusemõtteliselt rikkalikude näidete poolt, sest nende varal on võimalik lugejat otsekohe, vahendita kirjandust lasta tunda ja maitseda. Oleks seepärast natuke rohkem näiteid Jannseni luuletuste karakteristikaks soovinud, seda enam, et need praeguse aja publikumile on vähem kättesaadavad.

Me otetame, et autor sama metodi teises jaos edasi jätkab, mis käesoleva esimese järele otsustades, kõige ilusamaid lootusi äratav. Siin ei või me ka tähendamata olla, et see teine jagu, mida me põnevuse ja kärsitusega ootame, sest et ta uuemat ja kõige uuemat ajajärku saab käsitlema, ka teisi võimeid ja omadusi oletab kui need, mida vanema kirjanduse esitus nõuab. Uuem aeg on keerulisem, mitmekülgsem ja peenem

omis nähtustes kui endine, ja ta kujutamine pakub sellepärast suuremaid raskusi. Loodame ja soovime, et hr. Kampmann neist niisamasuguse osavuse ja kordaminekuga üle saab, kui ta seda kõnealusel raamatus on üles näidanud.

Ma võiksin siia lõpetada, kui ma mitte traditsiooniliselt ka keele kohta mõnda märkust ei tahaks teha. Õigust ütelda annab hra Kampmanni teos ka keelelisest küljest etteheiteiks vähe asja; ta keel on õige korrekt ja autor on nähtava hoolega ka selle peale tähelepanekut pööranud. Nii ei ole ma pea sugugi nähtusi leidnud, mida autori isiklikkudeks vigadeks võiks nimetada (maha arvatud mõned väiksed eba-järjekindlused ja vääratused, millest me ükski ei ole garanteeritud). Kui ma siiski siin mõned asjad kõne alla võtan, siis sünnib see sellepärast, et tahan tarvitada juhust jällegi tähelepanekut juhtida mõnede üleüldiste puuduste peale, mida praegune keel minu arvates põeb, ja nende paranduste ja uuenduste heaks kihutusetööd teha. Parandused, mida siin ette panen, on sellepärast enam soovid kui nõuded.

Kõige pealt pean seda rõõmustavat ja järeltegemise väärilist nähtust konstateerima, et hra Kampmann järjekindlalt *otstarwe* kirjutab (pro *otstarbe* või *otstarb*). Samuti tunnen head meelt vormide *juure*, *meele*, *keele* üle (pro *juurde*, *meelde*, *keelde*).

Mis mulle vähem meeldib ja mida ma sooviksin teisesugusena näha, on järgmised nähtused. Kõige pealt morfologia alal. Mulle näib, et autor liig ohtrasti pikki sid-lõpulisi osastavaid tarvitab: metsasid 35, vartusid 18, kohtasid 145, laudasid ja linnasid 71, orjasid 49, noolesid 17, pilvesid 45. jälgesid 18, külgesid 235, külmasid südameid j. n. e. See on asjata. Lühemad vormid oleksid ilusamad, ka stiililiselt: metsi, vartu, kohti, laudu, linnu, orje, nooli, pilvi, jälgi, külgi, külmi südameid. Ma ütleksin koguni: *wigu*, *laule*, *jutte* (pro *wigasid*, *laulusid*, *juttusid*). See tuleks päris reeglilik teha. Samuti näeksin heameelega *töösid* asemel *töid*. Viimane on ilusam. — Teiseks oleks soovitav, et autor järjekindlalt, vähemalt eestitüveliselt sõnus, oleks tarvitanud vormisid *ümberkaudiste* 91, *selleaegist* 134, 314, *waikist* 223, sest muidu on tal tavaliselt *esialgset*, *pealiskaudset* j. n. e. Ka sooviksin, et peaks, kus iganes võimalik, katsuma sse-lõpulise sisseütleva eest hoida: viib meid pimedasse *keskajasse* 287 (ütleksin: keskaega), kui ta vabamasse *õhusse* asus (ütleksin: õhku). — Sõna *tooa* peaks õiguse poolest nii deklioneeritama kui *oode*, järjelikult *tooted*, mitte *tooded*, nagu nüüd üleüldiselt kirjutatakse. — Sõnas *kumbki* soovitaksin niisugust deklinatsiooni: *kumbagi* (mitte *kumbagit* 69), *kummaski* (mitte *kummagis* 60), *kummaltki* (mitte *kummagilt* 196) j. n. e. — Mis eitavasse adjektividesse puutub, siis on nüüdse üleüldiselt maksva keeleviisi järele (peale mõne tuntud erandi nagu *õnnetu*, *jalutu* j. n. e.) kõik ta-lõpulised: *suremata*, *koduta* (*loomad*) 9, *ilmsüüta* (*näol*) 36; ja, nagu tavaliselt, deklioneeritakse tarbekorral: *teadmataks* (jääma) 23. Kas -ta või -tu, on alles otsustamata (seda oleks hädapärast vaja teha), ja autor on vahest mõistlikult teinud

traditsioonilisest keeleviisist kinni pidades. Ometi on ta ühes kohas jule-
nud: (midagi) *kuulmatut* 223. Igatahes oleks ta võinud järjekindlalt
wõimatu kirjutada (*wõimataks* 9, *wõimatuks* 68), sest vaja neid tu-
lõpuliselt sõnu võimalikult palju päästa ja nende piirkonda laiendada.

Ka oleks väike märkus teha päraline- ja pärane-lõpulist sõnade
kohta. Oleks kõigiti soovitatav lühemat vormi („pärane“) tarvitada, ise-
ärani Soome keele järele moodustatud või sealt otseteel laenatud sõnus.
Nii teebki autor: *algupärasemad* 11, kuid mitte järjekindlalt: *algupära-
lised* 136, *omapäralist* 8 (pro *omapärast*), *rahwapäraliseks* 13 (pro
rahwapäraseks). Siiski kirjutatakse järjekindlalt *algupärasus*.

Üksikuis sõnus sooviksin järgmisi muutusi: *lühedalt*, (mitte lühi-
dalt 2), *eile* (mitte eila 105; huvitav on tähendada, et autor üht vana
laulu nüüdsesse keele tõlkides selles sõnas e on a vastu ümber vaheta-
nud; *eile* aga on algupärasem ning ilusam, seega õigem kui inetu *eila*);
jultunusega (mitte *jultuwusega* 290), *läbe* (mitte *läbene* 259; vaja ne-
vormide eest hoida, kus võimalik). Kas ei võiks *terwe* asemel *terwik*
ütelda lauseis niisugusis kui „kas . . . lugulaul täielise, oma osades kokku-
kõlava terviku sünnitab 78? — Rõõmüstan, et ka hra Kaupmann *üksin-
dus* (lhk. 234) kirjutab, sest see on kõlalisele ilusam kui *üksildus*.

Väike märkus vaja ka võõraste sõnade lõppude kohta teha, mille
poolest nagu üleüldse praeguses Eesti kirjanduses, nii ka selles raamatus
täielikku järjekindlust ei ole leida. Kui kirjutatakse *balladidega* 250,
koguni *oodi* 248, miks siis mitte ka *metodi* (pro *metodet*)? Ka oleks
subjentiviltse või *subjentivlise* asemel parem lühem *subjektivne* ütelda,
sest et selle poole viimasel ajal keeleviis kaldub, ja *moralilise* või *mora-
liliku* asemel *moralne*, mida viimast juba ainsaks reeglikorraseks tuleb
lugeda. Samuti ei taha, vähemalt nende ridade kirjutajale, niisugused
vormid meeldida kui *geografialised*, *filosofialist*; selle asemel tuleksid
reegliks teha lühemad vormid *geografiline*, *filosofiline*, nagu juba mit-
med kirjutavadki.

Mis süntaksisse puutub, siis oleks hea olnud mõnedes verbi rekti-
sionides postpositionide asemel paljaid kaasusevormisid tarvitada, sest
see oleks eestilisem ja stiililiselt ilusam ühtlasi: muudatust leiame just
nende rahvaluule sündmuste juures (parem: neis rahvaluule sünd-
mustes) 5; takistas Sarvikut tema mustade tegude juures (parem:
mustades tegudes) 31; ühe astme peale tõsta (*pro* ühele astmele) 80;
selle all (parem: sellest) kannatas 79; kannelt pidas rahvas suure au-
sees (parem: suures aus) 102; vee sees (*pro* vees) kõige elu edu ja
alguse arvas olevat 15. Ka mõnede kaasuste asemele sooviks teisi:
Afrika neegritel (parem neegritele) pole ta tundmata 10; ja samuti kas
ei oleks eestipärasem ka järgmises lauses alalütleva asemel alalütlev
kirjutada: Kui soojal rahvasõbral avanes Rosenplänteril Pärnus lai töö-
põld (kui soojale rahvasõbrale avanes R-le . . .) . . , sest üleüldse aval-
dab Eesti ja Soome keel kalduvust paigalistes käänetes, kus võimalik,
sisseütlevat ja alalütlevat tarvitada. Mõned muud rektioni nähtused:

„ei puudunud . . puusepa poiss . . ühelgi jumalateenistusel (eestipärasem oleks: üheltki jumalateenistusest 291; vaenlase eest hirmu tundma 8; kas mitte ei oleks õigem „vaenlase e e s“, kui mitte „vaenlasest“, nagu Soome keeles? ¹⁾)

Ka mõned partitivismused olen silmanud: kuid ta unustab oma tütuse ja kosib külast elavat neiu (*pro* elava neiu) 50; siin juures töötab ta üht neiu (parem: ühe neiu) surnuajast naiseks kosida 50; nimelt heidab laulik . . pilku (*pro* pilgu) minevikku tagasi 84.

Lõppeks sõnade kord. Selle poolest avaldab autor ebasoovitavat kalduvust verbi teatavil kordadel liig lõppu asetada. Et eelmises „Eesti kirjanduse“ numbris just pikem kirjutus sõnade korrast leidub, siis ei ole ebakohane seal esiletoodud näituste lisaks ka kõne all olevast raamatust mõned näited pakkuda: peame . . näidata katsuma (*pro* . . katsuma näidata) 2; oleksivad omandada võinud (*pro* . . võinud omandada); kui . . kainemalt olusid vaatlema õpiti (*pro* kui . . õpiti olusid kainemalt vaatlema) 3; ja vana taganema sunnib (*pro* ja sunnib vana taganema) 4; ja takistusi ära võita aitab (*pro* ja aitab takistusi ära võita) 33; mis herra omal ajal orjadele osaks saada lasknud (*pro* mis herra omal ajal lasknud orjadele osaks saada) 38; seda vahest tahab R. oma ajakirja läbi kaotada aidata (*pro* . . tahab oma ajakirja läbi aidata kaotada) 263; pole võimalik . . kõiki ajakirjanikka, kes sel ajal töötanud, tähele panna (*pro* pole võimalik . . tähele panna kõiki kirjanikka, kes . .) 2; mida juba sissejuhatavast lausest „Lauseõpetuse seadused lähevad suuremalt osalt Saksa ja Ladina keelega ühte, kuid talupoeg kõneleb hooletult“ arvata võib 180 (*pro* mida võib arvata juba sissejuhatavast lausest „Lauseõpetuse . . ; igatahes ei tohiks nii pika vahelausega, mis pealegi tsitaat, verbi muust lauseosast lahutada).

Viimaks veel paar sõna leksikalse külje kohta. Peab tunnistama, et autor uuemate sõnade poolest väga tagasihoidlik on olnud; vahest oli selles raamatus koguni kohane. Ometi oleks just niisuguse teosega võimalik olnud mõni uus sõna käima panna ja tuttavaks teha. Muu seas oleks võinud saksapärase *ette astuma* ja *ette tulema* asemel igalpool *esinema* olla. Kuid leidub siiski ka paar head neologismust: *tehis* (Machwerk), *eristama* (analüeerima, disterentseerima), *eriline* (lahkuminev, teistsugune), *jube* (õudne, kole). Loodame, et autor teises jaos uuemaid leksikalseid saavutusi (Errungenschaften) suuremal määral saab tarvitama, samuti kui ka mõningaid muid siin esile toodud grammatilisi nähtusi silmas pidama.

Joh. Aawik.

Aho „Üksi“ tõlke arvustuse puhul. Oma „Üksi“ tõlke keelelise külje kohta, mida minevas nümbris hra V. Grünthal arvustas,

1) Huvitav on, et sessamas raamatus tsiteeritud Käsü Hansu lauses just viimane konstruktsion esineb: „Wainjasil om enämb pelgo meist, kui meil neist om“ (lhk. 189); siit on näha, et praegune postpositionide rektions mitte rahvakeelne ei või olla, vaid Saksa mõju oletab.

tahaksin omalt poolt ka veel mõned täiendavad ja õiendavad märkused avaldada. — Kõige päält paljastan paar segavat trükiviga, mis nähtavasti tarvitatud sõnade uuduse läbi on seletatavad: lhk. 29 ma surman sind ümbruse soojusega, p. o. ma hurman (s. o. joovastan, nõiun; v. „Eesti Kirjand.“ s. a. I lhk. 18); lhk. 87 ootlemisest kortsu läinud otsaesised, p. o. aatlemisest (s. o. mõtlemisest, v. *ib.* 16).

Vastuse järgmiste vormide trükis ilmumisest tõrjun tagasi, sest et nad käsikirjas mitte ei võinud leiduda: jookstes, kaebanud, kohv, laente, kõrbe, armutalt, sulun, jõuluid, bluusega (*pro* joostes, kaevanud, kohvi, laenete, kõrve, armutult, sulen, jõulusid, bluusiga ehk pluusiga); ka t a s e n d a n e i o l e m i n u . Pääle nende olen oma imestuseks veel järgmised muutused märganud: eilasest 31, kudas 10, võimata 92, olematat, järgi 114, kodus 123 (*pro* eilsest, kuidas, võimatu, olematut, järge, kodu), samuti käevarred 115 (*pro* käsivarred, mida viimast algupärasemaks ja ilusamaks pean). Ka on kirjastuse poolt minu -id igalpool -ivad'eks muudetud.

Pääle paari tõsise „lapsuse“ leidub vormisid, mida ise hukka mõistan, kuid nad on tõlkes, osalt et valitsevale keelele pidin mõõndusi (kontsessisid) tegema, osalt et ma tõlkimise ajal kõigist nii teadlik ei olnud. Mõned hr. V. Grünthali parandused aktsepeerin täiesti: m ä d a n e n u d ja u n u n e n u d asemel m ä d a n u d ja u n u n u d; soovitaksin koguni, et lõpu -nenud asemel, mis analogiline, kus iganes võimalik lihtne -nud oleks: p õ g e n u d (siin küll juba selle pärast, et tüvi ise põge- võib olla: põgema), h ä b e n u d, l ä b e n u d, e d e n u d. a r e n u d, ja seda pääsasjalikult eufonia pärast, sest -nenud ei ole ilus, iseäranis ta essiv: arenenuna. — Ka vormid vähemis, tantsivis tunnistan paremaks kui vähemais, tantsivais, nagu seda hiljemini olen soovitanud (v. „Eesti Kirj. VII“, lhk. 273); samuti aegult (mitte aegilt, mida viimast siiski kirjandusest sagedasti olen leidnud), koguni ajult, nagu hra G. soovitab, võiks kirjakeeles tarvitusele võtta); ü m m a r g u n e (*pro* ümargune) vaja tingimata ainsa õigena maksmat panna.

Pääle nende parandaksin ja muudaksin nüüd veel järgmisi vormisid: viimist 113 (mitte viimast), uudishimuline (mitte uudishimulik), nõue (mitte nõudmine 30), joonele saanud (mitte joone pääle), kogu (mitte terve 127). Ka i: lisi paljusi tarvitaksin nüüd julgemalt ja järjekindlamalt, iseäranis kus seda eufonia nõuab: need tulid enne-uuristatud teed mööda, niisama selgeina, ehk küll natuke kahvatumina ja värvitumina kui esialgu 15 (mitte: selgetena . . . kahvatumatena . . . värvitumatena); mul ei ole temast neilt aegult (ajult) muud kuju 18 (mitte: nendelt aegadelt); kellega korruga häiks sõbruks on saadud 93 (mitte headeks sõgradeks).

Mõnedele hra V. Grünthali hukkamõistmistele tahaksin siiski vastu vaielda: vorm pikune on rahvakeeles olemas ja ma peaksin seda koguni soovitamaks kui pikkune. Kirjutan tahtlikult ja põhjus-

mõtteliseit üksindus, sest see on minu meelest ilusam kui üksildus, olgugi et ta etümologia kahtlane näib. Häälikurühma —Js—, nii ebaeestiliselt ja barbarselt kui see hra Grünthulile tundubki, peab siis mingi paratamatusena sallima, sest muidu ei tohiks me ka niisuguseid tarvilikka vormisid lubada kui ühemeelse, kahekeelsus, vabamaeelsus? Või oleks -lus niisugusel korral parem? Või koguni lihtne -lus? „Kõlgastes“ ei ole mitte viga, sest et nominativ kolgas on vormi kolk kõrval olemas, ehk küll viimasele tuleb eesõigus anda. Olen põhjusemõtteliselt ja tegelikult ikka vanade lõputa sisseütlevate poolt (tuppa, kiriku. rappa), kuid sõnast „iga“ illativ „ikka“ näis mulle võõrastavalt, sellepärast et ta adverbiga ikka ühte satub; kuid sellest hoolimata minugi poolest võiks ütelda: vanemasse ikka jõudnud mees. Vormid -uslik peavad jääma, kui ei taheta -usline; järelikult võib ka olla juhuslik, mul ei ole aga ka midagi juhulise vastu (hra Grünthal soovitaks koguni teaduline, õiguline, ja tal on teatud mõttes õigus). Olgugi et sõna „mingi“ mitmes rahvamurdes ja vanemas kirjakeeles kõigis kaasustes muutmatuna esineb, vahest on otsustarbekohasuse seisukohalt koguni hääks kiidetav, et seda on hakatud deklioneerima: mingit, mingiks j. n. e. Nii ebaeestiline kui kr- ja pr- algupäraselt ongi, on nad siiski häält kujutavis sõnus sellevõrra kodunud, et neid, vähemalt neis, enam ei tarvitseks võõrapärasasena taga kiusata; sellepärast ei ole mul midagi niisuguste sõnade vastu kui kribin, pragin, krägin: leian nad parajal kohal ekspressivsemadki olevat. ka tuleb tõsiselt küsida, kas asja on kirjakeeles viisiks saanud palju deklioneerimist ebarahvakeelsena hoopis ära keelda, sest sõnal „mitu“ näib teine varjund olevat. Mis puutub neologismusesse „kiinduma“ ja „kiindumus“, siis olen isiklikult nendega nii harjunud, et mulle vormib „kindima“ ja „kindin“ õige võõrastavalt tunduksid; igatahes peaks olema „kiindima“ ja „kiindimus“; pikk i vastab nagu kõlalisel selle aimele: s'attacher, привязываться. Ja üleüldse, kas peab niisugusis uuemis laensõnus fonetikat nii piinlikult silmas pidama? On ju meil mitmed seda laadi sõnad fonetika vastasel kujul sisse juurdunud: käändun, pöördun. Või on veel lootust kirjakeeles fonetiliselt õiged vormid läbi viia, mis kuuluvad: käänin, pöörin? Mulle näib, et siin mõõduandev peab olema enfoniline külg. Niisuguste vormide küsimuse peaks veel tõsiselt kõne alla võtma. Lõppeks vorm „vankreid“; see on tahtlik, sest mul oli alguses nõu järjekindlalt kirjutada rededeid, pudeleid, veerandeid, preestreid, nagu omal ajal mõned kirjutasidki. Põhjenduse selleks annan ligemal ajal oma „keelelistes märkustes“.

Joh. Aawik.

Järeilmärkused. Olen tarvilikuks pidanud ka omalt poolt veel mõne vaielusealuse küsimuse kohta seletavaid ja valgustavaid märkusi teha. Kõige pealt, mis pikkune või pikune sõnakuju kohta, siis ei leidu teda küll Wiedemannil; kuid, et ta Tartu murdes võib leiduda,

seda võimalust ei taha ma eitada, sest ta esineb peaaegu ainsana „Postimehe“ veergudel, kus muidugi teisi tartukeelsusi leidub. Kuna sõna pikkus tüvest (3 vältes) on saadud, siis on loomulik, et pikkune gi kahe k:aga kirjutatakse; kuid see ei ole põhjus, vaid järgmine: kirjakeelne põhjapoolne murre tunneb teda nii. Ja arvaksin, et 3 väldegi energilisem ja sellega ühtlasi enfonilisem, ilukõlalisem oleks. Kuid enne kõike: pikkune sõnakuju pikkune asemel on murdeline ülearusus, iseenesest raskesti õigustatav, kui mitte ebaõigustatav. Kirjakeeliste sõnakujude alalhoidmine on üks tähtsamatest põhjasmõtetest, mis meie keele kindlaks määramises esimesel kohal peaks olema, ainult õige suure murde sõna või sõnakuju kasude tõttu võiks sellest lahkuda. Mis 1s ühendusesse puutub, seesugustes sõnades kui pingulsus, siis ei ole ma nimetatud hääleühendust 1 ja 2 silbi rajal mõtelnud, seda leidub tõesti keeles ja selle vastu ei ole ütlemist, küsimus on aga 1s ühendusest 2 ja 3 jne. silpide rajal ja seda ei tunne rahvakeel, ja öeldagu midu, mida tahetakse, kogu hääleühendus seal tundub barbarne, otse veider. Ja niisugustes juhtumistes peaks olema fonetikal, eufonial kõige kaalukam sõna ütelda, ennemini siis juba lisus, kui et meie keele kõlalise tunde vasta patustatakse. Tõsi on nüüd, et kirjakeeles, ja ainult kirjakeeles, pandagu seda tähele, rida seesugusid sõnakujusid, kui teaduslik, rahvuslik või resp. -line leidub, kuid needgi on paratamata keeletunde nüristused, kui läbisaamatamad hädaaitajad, ega ole mingi põhjust selle barbarse hääleühenduse liikumise ala laiendada, teispool 1 ja 2 silpi. Sellepärast siis kirjutatagu ainult juhuline. Soovitsin õiguline, terviline j. n. e., sest et need sumuti on saadud kui pikkune, sõnast pikkus —ne derivatsiooni abil, kuna õigus, tervis sõnast vanema põlve keeles nüüdgi üleüldse õigu, tervi pärast, õigut, tervit üteldakse. Ja mille poolest oleksgt rahvuline, 3 p. astmes, pahem kui rahvuslik. Eelmine, ma ei kahtle, oleks koguni eufonilisem, ilusam, vahe oleks ainult se, et eelmine nii oleks sünnitatud, nagu meie selle rahvakeelest, oma fonetika seaduste järel oleksime saanud. Ka ei võiks tarvitust selle poolest rohkem kaaluda, kui keeles, keeletundes sügavasti peituvad fonetika määrad. Mingi asjus olen ja jään sellele tõekspidamisele, et seda mitte muuta ei tuleks, kuidas vanemas keeles on tehtud, ei öelda ju kusagil mingile asjale või mingilt asjalt, ka ei pea ma sõna kääntavust läbisaamatumaks, parem kui meil enam lühemaid ja käändimata sõnakujusid leidub. Ka palju tarvitamises nõuaksin kõigilt keele tarvitajatelt, iseäranis ajalehemeestelt rahvakeelsust, kus kunagi võimalik: ärgu öeldagu siis mitte palju d i n i m e s e d, vaid palju i n i m e s i j n e., siin ei ole mingi tarvet palju käänamiseks. Ja kui ka keel nii eufemistiline on, et ta mujal palju asemel mitu tarvitab, miks siis keelele nii rõhuvat vägivalda teha, selles on teatav keele iseäraldus, koguni hingeline peensus. Muu on keele barbarsus ja saab tunduma seesugusena. Samuti hüüaksin kr, pr ja muudele seesugustele barbaristele hääleühen-

dustele sõna alguses: „Välja!“ või „Piiridesse!“ . Sest juba saavad albid inimesed mitmes kohas sellega valmis et akna kruut või koguni ümbertpringi ütelda. Ja lõpuks, mida kõike ei saa Eesti keeles näha ja kuulda! Meie oleme piiramise seisukorras, sellepärast on meil erakorralisi abinõusid tarvis, misgi sallimatus barbarsuste vastu ei ole ülearune, liig. Selleparust allarmi, allarmeeritagu kõik!

V. Grünthal.

Uued raamatud 1912.

71. Uus kuke-aabits. Kõige uuema ja parema õpeviisi järele kokku seatud. Tallinnas 1912. Ploompuu kirjastus. V. Ehrenpreisi tr. 8° (15×21) 32 lhk. Piltidega. Hind 10 kop. 4000 eks
72. Jules Verne roman „Jangada“. Kaheksasada penikoormat Amazoni jõel. 1—5 anne. Eesti keelde E. Brakmann. Tallinnas 1912. K. Rubini kirjastus. V. Ehrenpreisi tr. 8° (15×21) 144 lhk. 1000 eks.
73. Eesti asunduste majanduse ühisuse põhjuskiri. Narvas 1912. Pihlakas'i tr. 16° (11×18) 6 lhk. 2000 eks.
74. Kinnituse selts „Rossija“. Tingimised igamise puhuks kinnituste jaoks. Peterburis 1912. Ed. Meksi tr. 8° (13×20) 18 lhk. 3000 eks.
75. Pilved. Lõbumäng kolmes vaatuses. Jakob Liiv. Viljandis 1912. H. Leokese kirjastus. 67+5 lhk., hind 60 kop.
76. Kuid punga d puhkev ad. Kolm pilti rahva elust rahvalauludega. Paul Pinna. Viljandis 1912. H. Leokese kirjastus. 54+2 lhk., hind 50 kop.
77. H. Leokese kirjastusel ilmunud raamatute nimekiri.
78. Asunduste laulupidu laulud. Tallinnas 1912. M. Schifferi tr. 16° (13×19) 88 lhk. 3000 eks.
79. Eesti kodu kalender 1912. Tallinnas 1912. Eesti kirjastuse „Ühiselu“ kirjast. W. Ehrenpreisi trükk. 16° (14×19). Hind 15 kop. 20,000 eks.
80. Hellat, P., Dr. Tervise õpetus. 13. anne. Tallinnas 1912. „Ühiselu“ kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 8° (17×24). 384—416 lhk. 2 tab. H. 20 k. 3000 eks.
81. Hellat, P., Dr. Tervise õpetus. 14. anne. Tallinnas 1912. „Ühiselu“ kirjastus 2-ne täiendatud trükk. J. ja A. Paalmani tr. 8° (17×24). 417—448 lhk. Hind 20 kop. 3000 eks.
82. Hellat, P., Dr. Tervise õpetus. 15. anne. Tallinnas 1912. „Ühiselu“ kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 8° (17×24). 449—480 lhk. Pilt. Hind 20 kop. 3000 eks.
83. Hoecker, Otto. Vannutatud mees. Roman. Tallinnas 1912. J. Ploompuu kirjast. A. Peeti tr. 8° (13×20). 3911 lhk. H 1 rbl. 1000 eks.
84. Jarno, Georg. Muusekandi tütar. Operett 3 vaatuses. Tallinnas 1912. G. Belau tr. 4° (23×31). 21 lhk. 1000 eks.
85. Knudsen, Jakob. Elu pärast. Tõlkinud J. P. Tallinnas 1912. J. Ploompuu kirjast. A. Perti tr. 16° (13×19). 80 lhk. H. 40 k. 1000 eks.

≡ Eesti Kirjanduse Seltsi kuukirja ≡

„Eesti Kirjanduse“

tellimine 1912. aastaks kestab edasi.

„Eesti Kirjandus“ ilmub korralikult iga kuu 15-daks Eesti Kirjanduse Seltsi kulul korra kuus, vähemalt 500 lhk. aastas ja toob hinnata kaasandeks E. Kirjanduse Seltsi protokollid. Kuukirjas avaldatakse pikemaid kirjutusi, mis Seltsi tegevuse üksikute harudega — kirjanduse, teaduse, kunsti, rahvateaduse ja kodumaa ja selle mineviku tundmaõppimise — ja nende tööviljaga ülevaatlikult tutvustavad või uusi vagusid püüavad ajada. Arvustused harutavad hiljuti ilmunud raamatuid ja püüavad õiglaselt neid hinnata. Sõnumid Seltsi tegevusest ja „Toimetusest“, koosolekute-kirjeldused, keele-, kooli-kirjanduse- ja ajaloo-toimekonna aruanded, uute liikmete nimed, surmaga lahkunud liikmete järelhüüded, kassaülevaated, jne. hoiavad Seltsi ja liikmeid alalises ühenduses ja osaduses. Uute raamatute nimekiri toob kirjanduse sõpradele värsked teateid uuesti ilmunud raamatutest. Kuulutus on kirjastajatele soovitavaks abinõuks, et viibimata oma väljaannete peale tähelepanemist juhtida.

„Eesti Kirjandus“ 1911. aastakäik, hind 250 kop., sisaldab järgmistelt kaastöölistelt kirjutusi: 1) **Keeleteadusest**: V. Grünthal, Aruanne murrete uurimisest Saaremaal; Mõned jooned keele ajaloo-st. F. Ederberg. Võõrakeelne Eesti keel. J. Jõgever. Veel kord kuidas tuleb sõnu aau, nõuu kirjutada; Eesti muinasajast. J. Lõo. Meie koduloomade nimetused. Oskar Lõvi ja Joh. Lauri, Aruanne kohanimede ja murde sõnade korjamisest. H. Põld, Eestikeele rõhu ja häälikute painumise vahekorra-st. 2) **Kirjanduse ajaloo-st**: Aino Kallas, Vaade Eesti viimase aasta ilukirjanduse kohta. Aladár Bán, Kalevipoja iseloom. A. Kitzberg, Lauliku Friedrich Kuhlbari seitsmekümneaastase sündimispäeva puhul. Bernhard Linde, Vene mõju Eesti kirjanduses. M. Pukits, Pilik Läti kirjandusesse. Hugo Raudsepp, Eesti noorsugu A. H. Tamsaare novellide valgustusel. W. Reiman, Kalevipoja „Esiandeks“. Kalevipoja juubel. G. Suits, Kalevipoeg rahva eposena ja kunsti tööna. H. Ojansuu, „Eesti Kirjanduse“ toimetusele. 3) **Kultuura ajaloo-st**: J. Jõgever, Eestlaste hariduslised olud enne Kristust. M. Kampmann, Uuemast Vene kirjandusest eestlaste kohta. W. Reiman, Kolm tähtsat ajaloohallikat venestuse päivil; Ajalooliste mälestuste korjamine; Üleskutse muinasaegiste mälestuste korjamiseks; Eestimaa õue- ja majamärkide korjamise üleskutse. Eesti Hariduseseltsi aastaraamat. J. Tõnisson, Willem Reimani 50 a. sündimispäeva puhul. 4) **Folklorest**: M. J. Eisen, Kristlikud ained Kalevipojas; Mis teadis rahvas 19. aastasaja lõpupoolel Kalevipojast; Metsik. J. Luiga, Põhjaviim. 5) **Arvustused**: a) Ilukirjanduse kohta kirjutanud: Bernhard Linde; A. Jürgenstein; Karl Laos; Fr. Tuglas. b) Koolikirjanduse kohta: H. Walk; N. Kann; J. Kents; c) Muusikakirjanduse kohta: H. Walk; d) arstiteadusliku kirjanduse kohta: H. Koppel; e) Majandusteadusliku kirjanduse kohta: J. Lillak, M. Treumann, f) Loodusteadusliku kirjanduse kohta: D. Rootsmann. g) Arheoloogilise kirjanduse kohta: W. Reiman. h) Ajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; P. Rängel. i) Kultuurajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; M. Kampmann. k) Maadeteadusliku kirjanduse kohta: V. Grünthal.

1) Lastekirjanduse kohta: P. Rängel. 6) Kirjavahetused: C. R. Jakobsoni kirjad L. Koidulale; Prof. J. Köhleri ja J. Hurti kirjavahetus. 7) Üleskutsed. 8) Auhinnad: 1910. a. auhinnad kirjanduslistest töödest. 9) Nekrologid ja pildid. 10) Uued raamatud. 11) Eesti Kirjanduse Seltsi protokollid 1911. a., liikmete nimekiri, aruanded jne.

1912. aasta aastakäigule on kaastööd lubanud: Keeleteaduses: V. Grünthal, J. Jõgever, L. Kettunen, T. Lehtisaio, K. Leetberg, H. Ojansuu, H. Pöld. Kirjanduses: J. Aavik, A. Bän, E. Enno, A. Jürgenstein, Aino Kallas, A. Kitzberg, J. Luiga, G. Suits, Fr. Tuglas. Rahvateaduses (folklores): M. J. Eisen, O. Kallas. Ajaloos: J. Kerg, M. Lipp, J. Lõo, W. Reiman, A. Thomson. Kunstis: M. Pukits, Kr. Raud. Usuteaduses ja eetikas: J. Köpp, J. Kukk Keilas, P. Pöld. Majanduseteaduses: A. Hanko, J. Hünerson, A. Jung, J. Kukk Tartus. Koolikirjanduses: H. Einer, M. Kampmann, A. Kleitzmann, M. Okas, A. Pöllusaar, T. Riomar, A. Rull, J. Tammemägi H. Walk.

Siis avaldab E. K. S. ajaloo-toimekond terve rea tuttavate meeste ja tegelaste kirjavahetust. Korda ootavad: J. W. Jannseni kirjad tsensor M. Suigusaarele, C. R. Jakobsoni kirjad J. Köhlerile, J. Adamsoni kirjad J. Köhlerile (Adamsoni pildiga, Köhleri maalitud), Kreutzwaldi kirjad J. Köhlerile, F. R. Fählmanni kirjad F. R. Kreutzwaldile, M. Weske kirjad J. Köhlerile.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimise hind on postiga 3 rbl., talituse asemikudelt Tartust ise ära viies 2 r. 50 kop. Üksik number 30 kop. Võlgu tellimised jäävad tähelepanemata. Adressi muutmise 10 kop.

Kaduma läinud numbrite asemele saadetakse teised ainult siis, kui kadumisest kahe kuu jooksul, numbril ilmumisest arvatud, teatatakse. Üksikute numbrite müüjaid palutakse aastakäikusi mitte lõhkuda, sest et poolikuid aastakäikusi ilma sellekohase lepinguta müüjatelt mitte tagasi ei võeta.

Üksikuid numbrid müüvad ja võtavad tellimisi vastu järgmised talituse asemikud: Tallinnas A. Buschi raamatukpl.; Pärnus J. Karu ja A. Künki raamatuk.; Viljandis H. Leoke'se rmtkpl.; Tartus „Postimehe“ ja K. Sööt'i raamatukpl. Muidu oleks otsekohene tellimine postiasutuste kaudu väga soovitav.

Tellimise adress: Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimetus, Tartus, (Vene keeli: В редакцію журнала „Eesti Kirjandus“ въ г. Юрьевъ, Лифл. губ.)

Toimekond loodab, et Eesti keele, kirjanduse ja ajaloo sõbrad tarvilikku kuukirja ise rohke tellimisega jõude toetavad ja kooli- ja vallavalitsusi, kui ka seltside eestseisusi ja lugemise ringkondi elavale osavõtmi- sele äratavad. Kuukirja senised aastakäigud tunnistavad, et tema ümber ikka laiemalt kaastõelisi kogub, kes rahulolevalt oma ülesannet täita suudavad, nii kaugelt kui see meie kitsastes oludes võimalik on. Lugejad omalt poolt aidaku kaasa, et kuukirjas avaldatud harutused mõtteid liikuma ja selgitama pääseksid ja et tema ainealine alus kindlustatud saaks. Kasvab osavõtmine, siis kangeneb ka kuukirja võimine.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgever. — Tegev toimetaja V. Grünthal.